

ajlóretólt

helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

6

Majoros Sándor:
Poljanica

10

Patyrek Réka:
Módszertani
lehetőségek a
digitális érában

15

Molnár Tibor:
A Csépe-keresztek

2020. november 21. III. évfolyam 11. szám

vezérvess

Poós Zoltán

TEMETŐ MÁRCIUSBAN

A temetőben álltunk, március volt,
és megismert a kő. Üdvözölt
a reklámtáska is, amikor levettem
a fagyragta váza tetejéről.

A pocsolya habarcsában a mécses
héja összenyomva, mint egy söröskupak.
Mindenszentek óta nem voltunk itt,
és most először kimaradt a karácsony is.

Levágtuk az elszáradt krizantém
szárait, hogy levegőhöz jussanak
a zöld hajtások. Anyámat sosem
mertem Misikéről kérdezni, sosem
gyógyuló seb, azért. Kétéves volt,
amikor.

Én is visszavártam, de csak nézett
rám a sírkő aranyozott fényképéről.
Mint egy tükör, amibe régen
a sztárok fotóit tették a búcsúárusok.

Majd a váratlan kérdések, negyven
év után. Tudott-e már beszélni?
Mondott-e valamit?
Igen... *Kókolom!* – így köszönt.
Ismerős, hallottam már – hazudtam
magamnak. Majd összehajtottam
a reklámtáskát, mint egy zsebkendőt.
Felszállt a virágpor, majd leülepedett.

tárca

APÁM A LÁGERŐR

Klamár Zoltán

Családunk nem volt népes, így a rokonság sem mondható kiterjedtnek, ám valahogy mégis szétszóródott a Bácskában: Ómoravicától Zentáig, Szabadkától Újvidékig. Topolya mint kibocsátó és befogadó település évtizedeken át biztos pontnak mutatkozott a rokonsági térmozaik centrumában. A kisvárosból indultak a Klamár fiúk világot látni, megélhetést találni, családot alapítani. Élettükbe, mint oly sokakéba, beleszólt a világháború, időlegesen vakvágányra állítva őket, majd amikor újra rendeződtek az életlehetőséget befolyásoló tényezők, a fivérek szintet lépve nősülésre adták a fejüket. Aztán az ötvenes évek elején szüleim hazaköltöztek, apám öccse viszont egy életen át Újvidéken maradt.

Ez a kétpólusú világ állandósult, s nekem gyerekként oly természetesnek számított, hogy hol Topolyán, hol Újvidéken voltunk otthon! Havonta látogattuk egymást, vonattal utaztunk, még most is érzem orromban a gőzmozdony csípős füstjének jellegzetes szagát.

Élettörténeti morzsáimat is e két helyszínen szedegtettem össze, illetve szedegtetem év-

tizedek óta. A számomra végtelenné vált történethez, megdöbbenésemre, mindig kerül újabb adalék. A megfogyatkozott családtagok helyett jobbra a szekrényekben, fiókokban lapuló, régi dobozokban rejtőző tárgyak vallanak, tartalmuk egykori titkokról lebbentik fel a feledés fátylát. Otthon járva elő-előveszem egyiket-másikat, hogy kedvemre bogarászhaszak, mindig más-más céllal az örökbecsű limlomok között.

Bejegyzések

Apró cédulák, számlák, adópapírok a cipősdoboz alján, köztük egy borítékon és egy régi naptárlap hátoldalán feljegyzések családjunk felmenőiről. Anyám jellegzetes, kapkodós kézírásával, kicsit elhúzva egymástól a gömbölyű betűket, amelyek mégis jól olvashatóan sorjáznak. Nevek és évszámok csupán, ki mikor született, halt meg... Meglepetésként a doboz alján kis méretű, gyűrött könyvecske lapul: egy zöld vászonba kötött, elrongyolódott katonakönyv. Nem is tudtam, hogy megvan.

A borítójára valaki valamikor sötétzöld tintával az 52-26 számokat írta. Ahogy kinyitom, lá-

tom, hogy a kissé életlen portréfotón egy nagy piros pecsét ékeltelenkedik, takarva a könyv néhány tulajdonosának fél homlokát: ФЕДЕРАТИВНА НАРОДНА РЕПУБЛИКА ЈУГОСЛАВИЈА, ГЛАВНО ВАЗДУХОПЛОВНО СКЛАДИШТЕ, olvasom a köriratot.

Egy ország, amely mára a múlt ködébe veszett. Egy ország, amelyért egykor sokaknak hadba kellett vonulni. Egy ország, amelyre egykori népei mostanság már nosztalgiával gondolnak, és amelynek helyén újra apró balkáni államok alakultak.

Tovább lapozva a bejegyzéseket, kiderül, hogy Klamár Ferencz – így írta alá a dokumentumot 76 évvel ezelőtt, amikor a seregbe állt – 1944. november 28-án lépett be, ступио – ízelegtem a szót, amely így az önkéntességet sugallja, holott beletették – a Petőfi brigádba, és 1947. április 10-én szerelt le. Szolgált az I. vajdasági brigádban, majd a légierő központi raktárában is megfordult. Mindközben 1945. január 15-étől április 26-áig részt vett a népfel szabadító háborúban.

folytatás a 2. oldalon

Álmok

Van egy visszatérő álmom: valami ismeretlen-ismerős réten állok a hihetetlenül kék ég alatt, szikrázó napsütésben, talán még néhány gomolyfelhő is látható az égen – bukolikus táj, mármár pásztoridillre emlékeztet –, néha még a virágok illatát is érzem, sőt a méhek zümmögését is hallom... Szóval, ezen a réten jön felém egy fiatalember, elegáns, világosszürke öltönyét még úri szabó varrta, stílusosan, a ruhájához illő szürke nyúlszőr kalap a fején, egyre közelít, mosolyog.

Ahogy mind kivehetőbbé lesznek vonásai, úgy nő a zavarom, mert felismerem benne fiatal apámat, huszoneves, Újvidéken szobafestő és mázó, egyre közeledik, jókedvűen int felém, én meg nálánál háromszor idősebb vagyok, teli aggodalommal: mi lesz, ha megszólít?

Aztán, akár egy szappanbuborék, szétpukkan az álom. Süket, sötét csend vesz körül, illetve nem, egyenletes szuszogást hallok, olykor némi mocorgást: ismerős nesz, negyven éve kíséri éjszakáimat – feleségem pihen mellettem.

Az álomra gondolok, a részegítő éberségből immár újra félálomban, megint csak furcsa játékokat űz velem a soha ki nem kapcsoló agy. Zuhanok, valahonnan valahová, majd hirtelen ott állok a régi ház udvarán, pontosabban a ház sarkánál, az öreg, kérgéből kifordult törzsű barackfa hús lombsátra alatt, és a hátsó udvart nézem. Nézem, amint apám a kivágott akácfa-rönkön üldögél, galambjait szolngatja, eteti.

Talán az álmok hatása, de a szokottnál korábban ébrednek, a házban még csend honol. A konyha ablakából a tetőket nézem, a felhős eget, amely alatt pár galamb repül. Gondolatban újra a régi ház udvarán vagyok, az ólak sorával szemben, egy különálló galambháznak a képe villan be, kifutója is volt, apró lyukú dróthálóból, amelyet lécváz tartott. Általában a vasárnap délelőttök teltek galambászással. Magasszállók meg postások. Szép madarak, acélkék színű a tolluk, szárnyukon sötét csíkkal. Nekik épült a galambház. Néha röptette őket, sőt olyan is előfordult, hogy a környék galambászaihoz mentünk a befogott madarakért. Mert a postások ugyan mindig hazataláltak, de apáméi mintha megfeledeztek volna erről az alaptulajdonságukról, és rendszeresen a szomszéd tetőkre repültek!

Levelek

Furcsa dolog a családtörténet: mindannyian tudunk valamit bizonyos eseményekről,

az emlékek legtöbbször részleteikben eltérnek, ám ha szerencsénk van, mégis kiegészítik egymást! Olykor felélénkülnek a múlt színei, noha a rajzolt szívárvány színképe egyéneként változik, mégis összeköti a múltat a jelennel.

Sok dolog megváltozott az utóbbi évtizedekben, már nincsenek kényes, elhallgatni való témák, igaz, a még élő tanúk, rokonok emlékei egyre fakóbbak, a finom részletek már belevesztek a múlt időbe.

Koronavírus idején, amikor az ember nem utazhat, felértékelődik a világhálón való levelezés, amely kapocs Újvidék, Magyarokizsa és Kartal között. Talán mondani sem kell, hogy szüleim halála után az átalakult kapcsolathálóból kihullott a szülőváros valósága. A nővéremmel váltott gyors, párbeszédre emlékeztető üzenetekből pedig inkább az apró részleteket homályban hagyó emlékező hiány teljesedik ki...

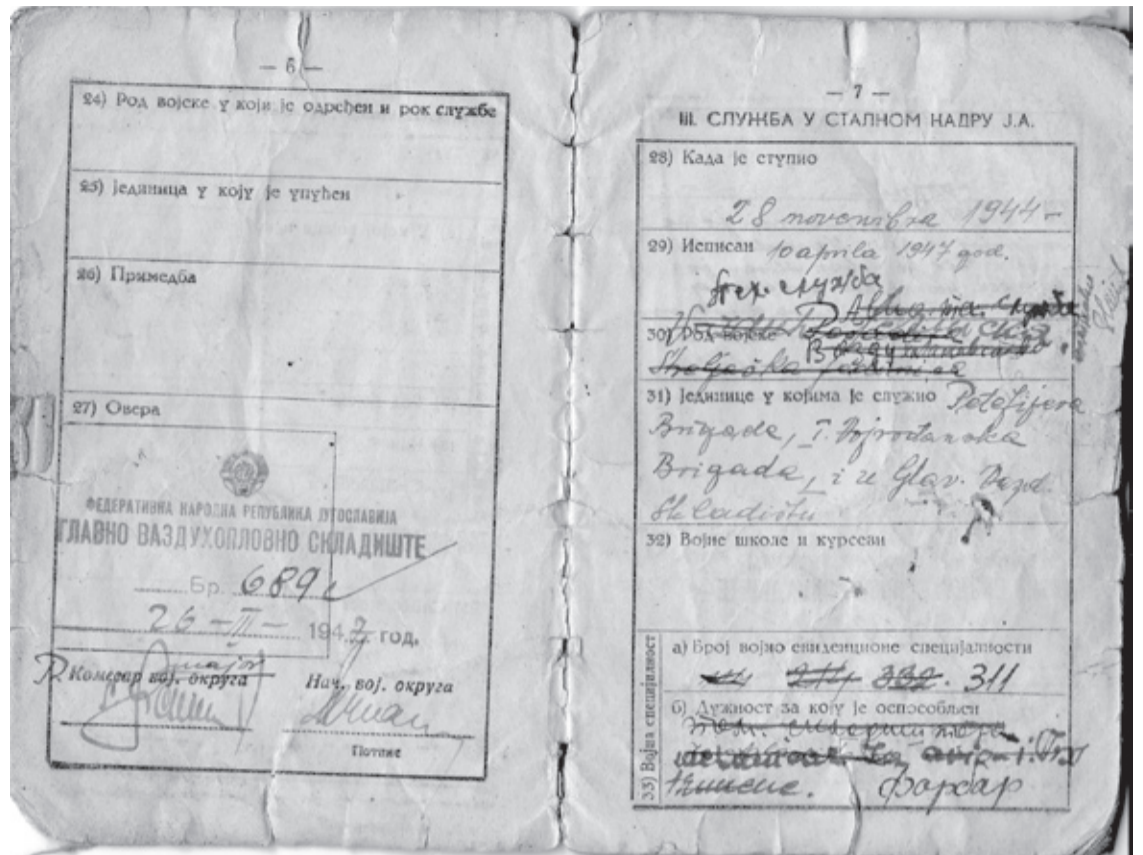
ÉN: Ma kávézás közben Klárikát gyerekkori történetekkel szórakoztattam. Eszembe jutott apám mint lágerőr! Mikor beszélt erről? Mert akárhogy töröm a fejem, sehogy sem tudok rájönni!

Ó: Esti beszélgetésekkor néha arról mesélt, hogy partizán lett, mert muszáj volt, és hogy német civileket őrizt. Minden este magára zárta az ajtót, nehogy bántódása essen. A cél az volt, hogy a táborlakók elszökjenek. Nem tudtak már velük mit csinálni. A végén egyedül őrködött, és nyitva hagyta a tábor kapuját, magát meg bezárta. Apám mindig azt mondta, hogy a Feri a Petőfi brigádban szolgált, de nem vitték a frontra, hanem a német tábort őrizte valahol Vajdaságban. Hála istennek, szerencséje volt.

ÉN: Otthon ritkán beszéltek apám háborús éveiről. Előtte titkolódtak volna? Egyszer hallottam, amint Elek bácsiról megjegyezték, hogy szerencséje volt, mert Ilonka néni, aki szimpatizált a mozgalommal, kikönyörögte a község házáról '44 őszén.

Ó: Ezt nem tudtam. Szüleim gyakran vitatkoztak a háborúval kapcsolatos dolgokról. Anyámat zavarta, hogy apám igazolta a magyarok kivonulását, és hogy továbbra is felnézett rájuk. Anyám cserben hagyottan érezte magát, a razzitát meg nagyon elítélte. Szó szót követett, én meg hallgattam őket. Az, hogy neked erről nem beszéltek, érthető. Nem volt tanácsos feszegetni, amit a partizánok csináltak. Légy nyugodt, apád jól mérte föl a helyzetet.

ÉN: Látod, ezekre a dolgokra alig emlékszem. Három év nagy idő. Ennyivel vagy bö-

A katonakönyv

sebb nálamnál, és ezért van több emléked az ötvenes évekből. Nemcsak a „hős partizánról”, de arról sem tudok, hogy melyik lágert őrizte...

Fotográfia

Egy régi fényképről mosolygok rám édesapám. Egy fényképről, amelyet széles, aranyozott keretbe foglaltak. A hátulja gondosan leragasztva, hogy por ne mehessen a kartonnal megtámasztott kép és az üveg közé. *Schneider Cégtől Topolya, Tel. 41.*, olvasom a felragasztott mélykék vignettán.

Nem tudom, mikor készült, és talán ki sem fog derülni, hiszen sem ő, sem anyám nem él már. Mi több, velük együtt szenderegnek azok a rokonok is, akik tudhattak valamit a fotózkodásról. A kisváros Nyugati temetőjébe vitték magukkal a családi titkokat. Ott porladnak csontjaik a gesztenyefákkal szegélyezett parcellákban.

Egy másik fotón – egy újabb *katula* mélyéről került elő, amelyben évtizedek óta lapulnak családi képek, műtermiek, vándorfotós által készítették, meg olyanok, amelyeket anyám készített; mindent megőrkített: családi eseményeket, a kert virágait, fekete-fehér kandúrunkat, egy szem tyúkomat... –, szóval egy másik fotón apám, a kissé megszeppent fiatalember, húszévesen, messze révedő tekintettel néz ki a képből, amely a zimonyi форо PABE műtermében készült. Hátoldalán ceruzával 1947. I. 25.

Mégis eszembe jut egy homályos emlék, amely családi körben volt szóbeszéd tárgya: apámmal kapcsolatban emlegették, hogy

a honvédségi sorozásról éppen csak lemaradt, mert a közelgő front miatt már bújtatták őt, ám az oroszokkal érkező partizánok elvitték csillagos vitéznek.

Nem tudom elképzelni marcona hadfinak a mindig jókedvű, tréfálkozó, egyébként szelíd természetű embert.

Ha szóba került életének „harcos-hős”, ám igen rövidke szakasza, halkan, részvétellel beszélt a korán reggel munkába vonult és estére holtfáradtan visszatérő lágerlakókról. Számára a kulcsmomentum az őrbó-

dé magára zárása volt – amin jobbára mosolygott vagy nevetett a hallgatóság –, noha ő ily módon rekesztette ki az idő mocskát, a cinkossá válás lehetőségét az életéből.

Sokáig kételkedtem a régénybe kívánczó történet valódiságát illetően. A családi legendárium egy patinás darabjának gondoltam. Aztán Gion alakjai jutottak eszembe, Krebs Rézi és rokonainak szöktetése az ókéri táborból. Ki tudja, talán éppen apám „örkdött” azon az éjszakán?

Klamár Ferenc

AZ OSZTÁLYTÁRSAM

Tóth Eszter Zsófia

Ha az osztálytársamra gondolkodok, elsősre az jut róla eszembe, hogy nagyon szép, arisztokratikus anyukája volt. Másodikosok voltunk, az anyuka féltő-óvó szeretettel vette körül a kisfiút, aki tengerésznek öltözött farsangon. Aztán mi alsó tagozatban képeslapokat cserélgettünk, és Petitől mindig szép lapokat kaptam, szépen megírva. Udvariás nyelven, amely az 1980-as években kiveszni látszott.

1989-ben voltunk tizennégy évesek. Később belevetettük magunkat a kilencvenes évek szabad világába, akadt, aki multicégnél kezdett dolgozni, bejártuk a világot, egyesek DJ-ként vagy tengerbiológusként külföldön élnek ma is. A jelen és annak vonzó lehetőségei álltak húszas éveink középpontjában, így sokáig nem találkoztunk, talán nem is sokszor gondoltunk egymásra. 2018-ban viszont igen. Az osztálytalálkozó-szervezés közben ismerősök lettünk a közösségi platformokon, cseteltünk, úgyhogy amikor épp az 1953-ban Kistarcsáról szabaduló internálta listáját böngésztem, szemet

szúrt Peti különleges vezetékneve. Írtam is neki rögtön, még a levéltárból. Peti, ő az apukád lehet? Nem, a nagyapám, érkezett rögtön a válasz. „Jó is, hogy írsz, már oda akartam adni neked valamit, ez nálad lesz a legjobb helyen.” A találkozóra Peti egy régi vulkánfiborönddel érkezett. „Szeretném, ha csak otthon nyitnád ki. Ez a nagyapám hagyatéka. Nem ismertem őt, meghalt az 1960-as évek elején. Internálva volt. Apukám nagyon szeretett volna neki igazságot szolgáltatni, de nem sikerült.” Otthon, kinyitva a fiboröndöt, elém tárult egy élet, amelynek a végén sem született igazság. A jogi végzettségű nagyapa nézett vissza rám fiatalon, aztán báli meghívók egy vidéki város főszolgabírójának címezve – akivé a nagyapa lett –, nyüzsgő társasági élet dokumentumai. A korabeli Színházi Élet lapjaira illett volna.

1932-ben a Pesti Hírlap tudósított arról, hogy a nagypapa értesítette a magyar aeroszövetséget Kaszala Károly tragikus repülőgép-szerencsétlenségéről, mivel a pilóta a kétútpusztaközi

kastélynál zuhant le. 1940-ben küzdelem a tiszai árvíz ellen: április 7-én egész éjjel elkese-re detten harcolt az elemekkel az Eger című napilap tudósítása szerint. A gátat rőzsekötegekkel, kapukkal, deszkakerítésekkel erősítették meg.

Boldog házasság, négy gyermek, Peti apja a legidősebb. Aztán jött a háború és utána egy szinte kibogozhatatlan népbíró-sági ítélet, amelynek következménye az internálás. A nagypapa küzdelme az igazságért, amelyet felváltva ügyvédnek cím-

zett levelekkel, magának készített feljegyzésekkel próbált bizonyítani. A fiborönd megőrizte a család anyagi hanyatlásának bizonyítékait is: a földet eladta, felesége a négy gyermekkel vidéken maradt, tanyán fogadták be őket. Mindennap küzdött a létért. A nagypapa szeretetteljes levele gyermekeihez: Jenőké, jól tanulj, ez a legfontosabb. A cipőre a pénzt küldöm – írta Peti apjának. Utóbbit már az internálás után, amikor az egykori főszolgabíró gondnokként tudott elhelyezkedni a vízügyi

igazgatóságnál. Mindezt áthátolta a mindenén átívelő szeretet, amely a család tagjait mégis egyben tartotta.

Peti egyetemi tanár lett. Azt mondta, semmi mást nem szeretne, csak megtudni, mi történt a nagyapával. Aztán beszélgettünk arról, hogy Peti nem avatták fel úttörőnek. Rossz gyerek voltam, biztos emlékszel – mondta. Én erre azt mondtam neki, én a kisfiúra emlékszem, aki ott áll az élet elején, tele reménnyel, a tengerészruhájában.

LÁNGNYELVEK AZ ÉG FELÉ

Szerda Balázs

Drága Európa! Haragból szólok most Hozzád. Haragból, amelyet őszinte szeretet táplál, amit olykor értetlenség, máskor sajnálat, néha megvetés tesz nehezzé, gyötrelmessé. Érzelm-értelmi hullámvasút, forgószél. Tudom, a szeretet akkor igazi, ha feltétel nélküli, én most mégis feltételekhez kötöm. Mert hazug vagy, Európa, azért! Az összes kételyem, kérdésem Te vagy. De én is Te vagyok, ahogy Te is én. Amikor hát gondolkodom, Neked kiáltok, amikor Téged kérdezlek, én adhatok választ. Én – mi. Mert Európa mi vagyunk. Mindannyian.

De mégis meddig még? Mi kell még? Hol van a tűréshatár, hol van az a pont, amikor azt mondjuk, eddig s ne tovább? Mikor hagyunk fel önmagunk áztatásával, az önbecsapással, szépen csengő, de üres mondatok meddig tartanak még a szemünk elé rózsaszín kendőt? Hazugság ez, vagy tudatlanság volna? Vakság, szem elől tévesztés vagy önkéntes, önkényes szembehunyás? Tehetetlenség vagy megalázkodás? Harcképtelenség vagy behódolás? Vereség vagy megadás? Önfeladás. Önfeledés.

Az értékeket én, mi adtuk Neked, Európa, alakítottuk, őriztük évezredek óta, te bátya voltál a világ kapuja mellett, a bevehetetlen erőde, amelyen büszkén állhattunk őrt. Én őrt állok most is. Állnak még velem néhányan megviselt, rozsdásodó páncélban, kicsorbult élű kardjuk markolatát szorongatva oldalukon. Szemünket azonban nem elég már kifelé vetni. A bátyát ugyanis belülről (is) ássák alá, ostromolják. Az utóbbi időben ostromgépeik is elkészültek.

Az erődnél csak a falai léteznek, nem bevehetetlen többé, rég nem az. Miután sokáig bevehetetlen volt, elhitte, hogy senki nem is akarja elfoglalni. Kitérta kapuit. Békésen sétáltak be rajta. Ők (is). Van elég jó, hogy mindenkinek jusson belőle, az új, örök béke alapja legyen. Nem lett. Tévedtél, Európa! A békének vége. Ismerd végre el a tévedést! Nem látod talán? Mi kell, hogy felnyissa a szemed?

Értékeid a bécsi golyó fúrja át, a nizzai, lyoni fejekkel hullanak a porba! Alappilléreid robbannak fel Manchesterben, Brüsszelben, a helyzet világos, mint az éjszakában égő katedrális. Ég a katedrális, a lángnyelvek az ég felé, Istenhez csapkodnak, csak érnék már el a kezét! Az Istenét, akit megtagadsz, Európa! Megtagadod, elüldözöd mindenünk alapját, a közöset, az Egyet. Az Egy mindenké(rt), mindenki (az) Eggyé, Egyért! És nekünk, Neked nem lehet másik, nem lesz másik. A másik, ha lesz, nem a miénk lesz. Amíg csak a hajtást nyesed, de a gyökér marad, mindig újrahajt, terem. De Te a keresztény gyökereidet tépkeded most, Európa! Engeded tépni másoknak, mi több, magad téped, magadnak igazolván ezzel, nem vagy már olyan, mint régen. Bevehetetlen nem vagy már. Befogadó. (Bevehető?) Az önmagad számára kiállított vezeklő bizonyítvány pedig csak a Te könnyes-véres szemedben tapaszt a „múlt bűneire”. Mások szemében ez kaptuláció, megadás. Léteznek bűneink a múltban. Ezekből igenis tanulunk kell, ügyelni, hogy ne fordulhassanak elő többé. De a múltból tanuló építeni kell a jövőt, és ami most zajlik, az

nem építés. Ami most zajlik, az egy dacos, megalázkodó, mégis erkölcsi fellegekben járó bocsánatkérés a világtól a múltunkért, azért, hogy még mindig megengedjük magunknak a létezés luxusát. Hát, így építünk mi ma jövőt, drága Európám! Miközben azt hazudjuk, hogy ez a jövő, ez a megmaradás záloga. Nem az. Olyan ez, mintha a halálraítelt mondaná a nyaktiló alatt fekve, hogy a penge villanásával (mint a párizsi, drezdai, kölni éjszakában) kezdődik meg az élete. És ha hiszi, hogy van mennyország, talán igaza van. Mi épp most tagadjuk meg azt. Nekünk a nihil kell, a semmi. Csak azért, mert mi mi vagyunk. És ezért dicséretet, elismerést várunk. Megmondom neked, Európa, nem kapunk. Az igazság előbb-utóbb halálos sebességgel jön szembe, és elgázol, mint a londoni Westminster hídon vagy a berlini karácsonyi vásárban. És hiába emelsz látszatokdort.

Az igazság ugyanis az, hogy nincs globális multikulturalizmus. A multikulturalizmus, a színesség az, ha külön, saját kultúrával, nyelvvél, hagyományokkal bíró nemzetek élnek egymás mellett a közös zsidó-keresztény kultúra, hagyomány által összekötve. Nem, a vallás, a hit nem bigott, nem maradi, nem zárja ki a tudományos fejlődést. Persze, ismerem a kiragadható ellenpéldákat. A sokszínűség és a globalizáció egymás ellentéte. A sokszínűség nem az erőltetett „egyszínűsítés”, a sokat emlegetett, új isten szerepét betölteni kívánó egyenlőség nem a borszín, a vallási hovatartozás alapján történő pozitív diszkrimináció, az ebből következő,

egyre brutálisabb méreteket öltött mérce. Az elfogadás, más élethez való joga nem egyenlő az önmegtagadással, saját élethez való jogunk feladásával. A szólásszabadság nem a szándékos vallásgyalázás, a vallásgyakorlás szabadsága nem lehet fundamentalizmus. A kisebbségek joga nem a genderörület, a többség kötelezettsége nem a feltétel nélküli elfogadás. A szolidaritás pedig nem a halál beengedése a szárnyas kapun.

Érted már, Európa? Az ellentmondást, a fogalmi zavart? Élni akarsz? Vagy tényleg elégtételnek érezned magaddal szemben a lassú öngyilkosságot? Élni akarsz hát? Talán még lehetséges. De nem kertelek tovább: ez már nem csak rajtad múlik. És ne aggódj, ha így folytatjuk, gyorsan vége lesz, talán nem is fog fájni, hirtelen csapás. De könyörögve kérlek, ha még az életöszton legapróbb szikrája is megmaradt benned, engedd nekünk, fiaidnak, akik még állunk azon a bizonyos bástyán, engedd, hogy védjünk! Engedd, hogy megélezzük kardunk, engedd csatlakozni a közénk vágyókat! Ha az életöszton legapróbb szikrája még él benned, örülj, szívből örülj, hogy van még, aki szeretetből haragszik most rád! Mert mi most azokat is védeni szeretnénk, akik kinyitották a kaput. Meggyőződés, hogy az ő érdekük is az, hogy mi győzzünk. Ellenük folyó vitában is. Ha pedig kudarcot vallunk, drága Európám, és nem esünk el mind, a „túlélők”, akiknek még számítottál, talán megcsókolnák a keresztfádat. De ha elbukunk, Európám, hantjaidon keresztbiztosan nem lesz többé.

vers

Verebes Ernő

Lét-Rák

1.
Ki tudja, régebben az emberek
Tudták-e magukról, hogy régiek?
Hisz idejük még akkoron lejárt,
Amikor fiát meggyilkoltatta
Az Atya. (Irány a mennybe, haza –
Szólt utána, ám jókedvnek híján
Az mégis maradt makacsul, némán,
Megértve, honvágya halálvágy is.)
Ezzel megváltva a sapiens fajt,
Tolódott időben idébb a rajt.
2.
Régi emberek nem csak régen voltak –
Ma sem mind öregek, legfeljebb holtak.
Ám kik az ősködben jöttek a világra,
Féreglyukak által lettek biz kirágva.
3.
Tudós eszmélői veszendő világunknak,
Lehet-e hideg homlokkal lángot oltani?
Vadászai tört síkon táguló tereknek,
Kapható-e még gumiparittyá pult mögött?
Hány szemkilőtt eretnek robbant ablaktalan
Egyházat felvértezve szerteszét fröccsenő
Gránátalmákkal, csendes számvetések helyett?
Damoklész kardja ez levágott fejünk fölött?
4.
Minden szál most szakad. Mi lezuhanna,
Játékhordakat őrző óriások
Görnyedt árnyékán táncol, lebeg tovább.
De estig ez a móka is véget ér.

L. Móger Tímea

Lélekközépi álság

Elfojtott ifjúság
A tárgyak megérintése
Hosszú
Életre
Simogatása
Minden dolog
Lélegzik és mozog
Séta
A romok között
Fellelt rabság
Aggság
Az elmúlt ifjúság
Érintése
Falhoz nyomta a testem
Egymásban a templomkertet
Szerettem
Vagy a kút kávján

Ülni
Mint egy páfrány
A lét örömet okozott
A levegővételnél élet
Önmagát adta
(V)ette
Az árnyak megérintése
A fények megtelepedése
Kegytemplom kövén
Színes
Vitrázs-lények
Volnánk
Ha hagyánánk
Magunkat
Felnőni
Egymásban
Keresni

A tájat
Most nézve
Most van
Élekközépi válság
Lélekközépi álság
Combokba égett
Napkitörés
Mozdítja el
Az ember helyét
A fa alól
Amelybe villám csap
Sem test
Sem lélek
Ha tehetném
Nem szólalnék meg

Fotó: Nemanja Milenković

Szögi Klaudia

lebegés

hagyj még egy kicsit úszni
a hajam fekete felhőket von körém
nem érzem ahogy kihűl a víz
csak a kezeidet
minden este kiszedsz
és az ágyba teszel
de nem fekszel mellém
és nem nézel rám
az ablakot nézed
a szürke függönyt
amire ráült
az a gyilkos füst
akkor éjjel
miért tartottuk meg
kék virágok közt fekszem
sárgák és dohosak
elloptam őket a szobából
ahova nem mehet be senki
a régi házban
a padlásra nem vezetett létra

éjszakánként néha
a barna bőrfotelben alszol
melletted a piszkavas
mindennek füstszaga van a házban
a víz megvéd tőle

finoman nyikorog a padló
pattog a kályha ahogy kihűl
kezembe veszem a piszkavasat és
megnyitom a csapot.

vándor

még számolom a napokat
a piros ikszek kaparják a torkom
minden este nevetnek rajtam
amikor kihányom őket
egyre több lesz belőlük
vitustáncot járnak
a fehér csempéken
biztos te küldted őket
szórakoztassanak egy kicsit

vonatról le és vonatra fel
honnan jössz és hova tartozol
hol lehet találni friss kenyeret
hol viselnek bordó ruhát a lányok
mindennap más színű szövetet simogatsz
más illatot lélegzel be
másnak a pénztárcájából lopsz
ez jár neked
kedves vagy

minden leveled azzal kezded
szia édesem
a betűk furcsán balra görbülnek
felolvasom a levelet az ikszeknek
és néhány órára eltűnnek

ikszek helyett köveket hányok
összetörök a fehér cserepeket
hol viselnek fehér ruhát a lányok
azt már tudod
hova nem mehatsz.

hidegebb

már hidegebb volt éjszaka
előkerültek a paplanok
és a szokásos félelem
hogy az erős szél éjszaka
kivágja az ajtót
és beszaladnak az egerek
már hidegebbek voltak a nappalok
sál és kabát nélkül
nem engedték elmenni
nem kaphatok tüdőgyulladást
mert gyenge vagyok
délután kijártál az erdőbe rőzsét szedni
talicskán hazahordtad
kitisztítottad a kályhát
rongyokat az ablakszárnyak közé
és nyugodtan vártad
hogy eljöjjön a tél.

FÜGGÖNY

Z. Németh István

Eddig soha nem volt baj. Minden születésnapomon pontosan délelőtt tízkor megjelentem az irodájukban. Mindig ünneplóruhában, frissen borotválkozva, és vigyáztam rá, hogy a lehető legjobb benyomást keltsem. Aznap nem ettem reggel sem hagymát, sem fokhagymát, levágtam a körmömet, tiszta inget vettem, még a jegygyűrűmet is felhúztam, amelyet amúgy nem hordtam.

Soha nem várakoztattak tíz percnél hosszabb ideig, és mindig nagyon kedvesen bántak velem. Mosolyogtak, én visszamosolyogtam rájuk, igyekeztem nyugodtan ülni a széken, mindig a szemükbe néztem, és természetesen igazat mondtam, bármit is kérdeztek. Csak a szintiszta igazat. Mondom, eddig nem is éreztem soha, hogy ne sikerülne meggyőzőnöm őket a folytatás szükségességéről. Mindig biztos voltam benne, berendelik az újabb évadot.

Most viszont már az év is elég rosszul indult. Egyre több színész mondta vissza a szereplést a sorozatomban. Időhiányra panaszkodtak, jobb felkérésekre hivatkoztak, immel-ámmal megígérték valamit, hogy aztán semmit ne tartsanak be belőle. A nézettség fokozatosan zuhanni kezdett. A rossz közérzet úgy feküdt be mindig mellém az ágyba, mintha kibérelte volna magának a helyet. Megrémültem a mondatoktól, amelyeket ki kellett mondanom. A forgatókönyvírók a válukat vonogatták. Keressem máshol a bűnbakot, mondták. Ha azt gondolom, hogy néhány hatásosabb szófordulat majd kihúzza a pácból, akkor nagyon naív vagyok. Meg aztán a világ is változik, és különben is, aki a kicsit nem becsüli...

Egyre rosszabbul éreztem magam a szavaktól, amelyeket ki kellett mondanom. Ha mások elfelejtették a szövegüket, vagy túljátsozták a szerepüket, fel tudtam volna robbanni. Gyakran fáj a fejem, szédültem, zsi-badt a karom, álmatlanság gyötört. Életemben most először félni kezdtem.

A szerepem szerint makacsnak kellett lennem, hát nem adtam fel egyikönnyen. Hajnalban összekapartam magam az ágyból, a fiókból kivettem a magabiztosság álarát, és próbáltam nem gondolni azokra, akiknek időközben véget ért a sorozatuk.

A születésnap is rosszul indult. Reggel leöntöttem magam kávéval, így a kedvenc ingem helyett másikat vettem fel. Elfelejtettem felhúzni a gyűrűt, borotválkozni sem maradt időm. Ráadásul vagy öt perccel késsem.

A folyosón két kisírt szemű színész nő ült, jól láttam, hogy ott hever mellettük a széken összegyűrve magabiztosságuk álarca. Azonnal sorra kerültem. Most is nagyon kedvesek voltak velem, de a furcsa érzés, hogy valami örökre megváltozott, nem hagyott nyugodni. Az iroda berendezése is másnak tűnt, de akárhogy törtem magam, nem tudtam volna megmondani, mi változott legutóbbi látogatásom óta. Talán a szőnyeg? A függöny? Netán a hatalmas szobanövény a sarokban?

Rettenetesen izzadtam, pedig egyáltalán nem volt meleg. Láttam rajtuk, hogy furcsállják, mennyire szakad rólam a verejték, és ettől még jobban izzadtam. A bemelegítő kérdéseken könnyen túljutottam, aztán valami nagyfőnök érkezett, a bizottság tagjai pedig sűrű bocsánatkérések közepette ott hagytak egyedül az irodában. Éreztem, ahogy a fülemlről a hideg izzadság a nyakamba csepeg. Valamelyik távolabbi irodából heves vita hangjai szűrődtek be az ajtó résein. Lassan, óvatosan felkeltem, majd gondosan megtöröltem a homlokomat a függöny aljába, körben a nyakamat, végül a kezemet. Sötét foltot hagyott rajta az izzadság, és nem nagyon akart megszáradni. Ha most rágyújthatnék valami erős

cigarettára, villant át az agyamon, aztán gyorsan elhessegettem a gondolatot. Visszaültem a székre, a képet bámultam a falon. Próbáltam megfejteni, mit ábrázolhat. A szekrényeket, a rengeteg fiókot, a polcon a mappákat, a sarokban árválkodó televízió hatalmas, fekete képernyőjét néztem. Aztán csend lett. Idegesítő csend. Ekkor a vállamra ült egy kisördög, és azt súgta a fülemben, hogy ezek nem rendelkeznek be újabb évadot.

Lehet, hogy már haza sem engednek. Talán az ingem nem tetszik nekik. Vagy amit mondok. Sokszor nem fejezem be a mondatokat. Te jó ég! A szemem sarkában egy kövér könnycsepp kezdett egyre súlyosabbá válni. A függönyön még mindig ott éktelenkedett a nagy, nedves folt. Mindig öten ültek velem szemben, és türelmesen, lassan tették fel a kérdéseket, láthatóan nagy egyetértésben, mintha előzőleg minden apró részletet egyeztettek volna.

Most meg magamra hagytak, amire még soha nem volt példa. Arra gondoltam, lehet, hogy csak próbára tesznek. Vagy éppenséggel nem rólam szól ez az egész, vagy nem a nézettségről. A forgatókönyvírók sztrájkolnak megint, és akkor kapunk pár hét szabadságot. Kár találgatni.

Fél óra telt el. Csak négyen jöttek vissza. Észrevettem valamit a tekintetükben, amitől kirázott a hideg. Eltűnt belőlük az udvariaság, úgy éreztem, teher vagyok a nyakukon, s alig várják, hogy megszabaduljanak tőlem. Az egyikük feltűnően sokat köhécselt, holott amikor kiment, még nem volt semmi baja. A másik nem kérdezett semmit, csak a noteszát lapozta jobbról balra, aztán meg balról jobbra, de messziről ordított, csupán megjátssza, hogy valamit keres. Vártam, mikor veszik észre a függönyös dolgot, de a foltra rá sem hederített senki. Egy fiatal hölgy, aki tavaly még nem dolgozott itt, feltűnően sokat kérdezett olyanokról, akiknek már az arcukat sem tudtam felidézni, nem még a nevüket, mint ahogy azt sem, milyen szerepet játszottak a régi, elfeledett epizódokban.

Majd értesítenek, mondták. Amire leértem az utcára, hatalmas vihar kerekedett, esernyő nélkül meg nem akartam útnak indulni. Visszamentem az épületbe, a portás ügyet sem vetett rám, amikor leültem az egyik bejárat melletti fotelba. A vihar egyre erősebben tombolt, dél körül járt az idő, de mintha esteledett volna, a szürke felhők egymás uszályába maradtak, az égi szabómester apró villámcsérszállakkal próbálta őket megregulázni, egymáshoz fércelni.

Ásítottam. A portás valami focimeccset nézett egy apró tévékészüléken. Odamentem hozzá, hogy megkérdezzem, merre van a legközelebbi mellékhelyiség, de nem válaszolt. Hirtelen olyan érzésem támadt, hogy ez már egyszer megtörtént velem, ráadásul pontosan ugyanígy. Emlékeztem a viharra, a meccsre, még arra is, hogy amit keresek, az a második folyosó végén van, balra.

Elindultam, de alig tettem pár lépést, amikor valami nagyot csattant, és kialudt a villany. Vége lett a focimeccsnek, ahogy a magabiztosságomnak is. Kinyújtottam a kezem, és lassan, aprókat lépve indultam tovább, nehogy nekimenjek valaminek. Próbáltam a telefonnal világítani, de gyenge fényereje mit sem ért a nagy sötétségben.

Vagy harminc barátomat hívtam fel, de minden esetben azt a választ kaptam, hogy a hívott szám nem létezik. Ekkor rá kellett döbennem, nemcsak hogy nem lesz több évad, de talán epizód sem. Leültem a hideg kőre, miközben egy pirosan villogó fény arra figyelmeztetett, hogy valaki betört a lakásomba, és elvitt a páncélszekrényből minden lehetséges forgatókönyvet a jövőre nézve.

AZ ÜVÖLTÉS KIRÁLYA

Ficsku Pál

Mi a különbség az üvöltés, az ordítás és az elvörösödött fejjel való hörgés között?

Ká Mosolygó Évának fogalma sem volt róla, pedig hosszú évek óta gondolkodott erről.

Ká Mosolygó Évának nem volt jó a házassága. Pedig a neve alapján állandóan mosolyognia kellett volna, Éva is mosolygott a Paradicsomban, amíg bűnbe nem esett. Ká Mosolygó Évának is megvolt a maga bűne, maga Ká, aki-re annak idején, amikor még csak Mosolygó Évának hívták, állandóan mosolygott. De most így festett az életük. A nő reggelit készített Kának, kikészítette az ebédjét is, hogy csak be kelljen raknia a mikróba, kipiperázta magát, csak úgy szolidan, és elment dolgozni. Munka után bevásárolt, hazatért. Ká ott ült a fotelban, nézte a meccset, kérdezte, hogy az asszony hozott-e sört. Éva mondta, hogy nem, de hozott tanycsi csirkét a marketből, lesz vacsora. Ká meg üvöltött, ahogy a torkából kifért, az embernek nemcsak ennie kell, de alapvető emberi jog a sörivés is, és már úgy üvöltött, mintha hét torka lett volna, mint egy férfi sárkánynak. Éva csendesesen megjegyezte, hogy akkor Ká menjen el dolgozni, vagy legalább tegyen úgy, mintha munkát keresne. Ká ugyanis nem dolgozott. Hallotta a rádióban, hogy Magyarországon munkanélküliség van, akad olyan család, ahol senkinek sincs munkája, még közhasznú sem. Ká boldog volt, akkor ő jó családban él, Éva legalább dolgozik.

Ká Mosolygó Éva úgy döntött, ez így nem mehet tovább.

Beiratkozott spórolt pénzén a „Hogyan szerezzünk munkát lusta férjünknek” nevű KHJKJK-s tanfolyamra. Rövidített munkaidőt kért, nehogy később érjen haza, és esetleg Ká megvádolja, hogy a szeretőjéhez jár. Egy hónapig tartott az intenzív tanfolyam.

Az utolsó foglalkozás után egy karton sört vitt haza, elkészítette a vacsorát. Ültek az asztalnál, a férfi jóízűen evett, kortyolta a dobozos sört.

Szereztem munkát neked.

A férfi félrenyelt, elvörösödött az arca, fuldoklott, aztán elkezdett üvöltöteni.

Miiiiii? Hát mit tudok én csinálni? Hát hol van itt munka a környéken?!

Ká Mosolygó Éva körbenyalta pudingos kanalát, és azt mondta: semmi mást nem kell csinálni, drágám, csak amihez értesz, üvöltened kell.

A férfi üvöltött, lehordta mindennek, szutykos kurvának, férjek gyilkosának.

Na látod, mondta a nő, ezt tudod magadtól is, bár nem ezért tanítottat az állam. Te vagy az üvöltés királya.

A férfi tovább üvöltött, már a határára volt, hogy arccal belezuhanjon a tányérjába, vagy leboruljon a székről, és szörnyethaljon.

Éva mosolygott magában, érezte, hogy sikerülni fog a terve. A terve ugyanis az volt, hogy bérbe adja a férjét.

Bérvöltoőnek.

A tanfolyamon levő nők nagy részének a férjei ugyanis még arra is lusták voltak, hogy üvöltsenek. Csak ültek otthon tespedten, nézték a tévét, itták a sört, a tévében meg nem történt semmi, a nők meg csak ordítottak, ha

nincs semmi abban a kurva tévében, legalább szeretkezzünk, mire a férfiak csak úgy halkán beszóltak, ne ordíts, bébi, arra ráérünk még, majdcsak lesz valami.

Innen jött hát az ötlet, mert a barátnőivel ellentétben neki üvöltő férje volt, és az üvöltés nagy kincs is lehet, szóval ekkor jutott eszébe, hogy bérbe adja a férjét egy-egy családnak, üvöltetni, hátha megunja a férfi az állandó üvöltést, és inkább elmenekül otthonról, dolgozni.

A férfi a fodrászsnőéknél kezdte. Katika, a fodrászsnő reggeltől estig vágott, mosott, melírozott, a férje meg csak ült a fodrászat sarkában egy fotelban, és a vendégek által otthagytott újságokat olvasta. Még a haját sem volt hajlandó összesöpörni. A férfi belépett az üzletbe, leült, mintha vágásra várna. Nézte Katika férjét. Idegesítette, hogy az nem csinál semmit, neki meg dolgoznia kell. Aztán egyszer csak elkezdett üvöltöni. Olyanokat üvöltött, hogy mit ülsz ott, te semmirekellő, nem szégyelled magad, hogy az asszony dolgozik, te meg nem csinálsz semmit, te ágyrajáró, te éhenkórász, és még csúnyabbakat is üvöltött. Két hét múlva a férfi boldogan ment haza. Odaadta a pénzt a feleségének, évek óta az első keresete.

Sikerült, mondta, Katika férje elment dolgozni. Ihatok egy sört?

Ihatsz, mondta Ká Mosolygó Éva, de holnapról újabb munkád van.

A férfi üvöltött. Másnap is, de akkor már a szakácsnő férjére.

A szakácsnő reggeltől estig főzött, aztán még otthon is főznie kellett, a férjének meg soha semmi sem ízlett, pedig örülhetett volna, hogy egyáltalán enni kap. Kát két hétre bérelte ki a szakácsnő, vacsorára, órabérbe, hogy üvöltsön. Két héttig direkt ehetetlen főzött. Ká meg üvöltött, hogy ez ehetetlen, a férje meg fogta a fejét. Két hét múlva, egy újabb ehetetlen vacsoránál megszólalt a szakácsnő férje, találtam állást, a menzán. Legalább adnak enni, ehetőt, én meg mosogathatok.

A férfi otthon már rutinosan adta oda a feleségének a pénzt, de azért talált indokot, hogy valamiért megint üvöltsön.

Ká Mosolygó Éva most már nemcsak érezte, hanem tudta is, hogy jó úton jár, a férje előbb-utóbb belefárad az üvöltésbe. A férfi egyre többet üvöltött. Lassan híre ment a bérvöltoőnek, külföldi megrendeléseket is kapott, az artikulálatlan üvöltés nem ismer nyelveket és határokat.

Egyik este a nő izgatottan ment haza. Kíváncsi volt, hogy mit csinált a férje egész nap. Amióta elkezdett üvöltöteni, ez volt az első szabadnapja. A férfi a foteljében ült, amelyben régebben nézte a tévét. Ott ült, és csak bámult maga elé. Ká Mosolygó Éva tudta, hogy vége. Elérte a célját.

Mi a baj, drágám, kérdezte. A férfi megrezzent, évek óta nem mondta neki a nő, hogy drágám.

Nem bírom tovább. Inkább elmegyek én is dolgozni. Többet nem üvöltök.

Rám sem, kérdezte Ká Mosolygó Éva. Rád sem, drágám. Nevettek.

Évek óta aznap aludtak rendesen együtt.

POLJANICA

A mezőgazdasági birtoknál szolt a buszsofőrnek, hogy egy pillanatra álljon meg, le szeretne szállni. Ez volt a szokás, ha valaki nem a városból, hanem a rövidebb, alig négy kilométer hosszú földúton próbált eljutni arra az isten háta mögötti településre, amelyet kiszemelt magának. A városból egy aszfaltút is vezetett oda, de az óvatos számításokkal is legalább tizenkilenc kilométer. Ősszel a répaszállító kamionok is azt használták, ezért akkora mélyedések keletkeztek rajta, hogy a napi két alkalommal közlekedő busz alig bírt el velük. Esős időben, amikor a fölázott talaj miatt nem tanácsos a szemből jövők elől lehúzódni, megesett, hogy a reggeli járat el sem indult, nehogy ott rekedjen a semmi közepén. A földút viszont télen is, nyáron is olyan kemény volt, mint a beton. A munkások ezt használva jutottak el a birtokra, ezért ha a dombok között megállt a víz, egy boronával, hengerrel fölszerelt traktor rögtön intézkedett. Minden bizonnyal tehát a bekötőt most, november közepén is járható, és annak ellenére, hogy a korai sötétedés miatt csak egy rövid szakasz látszik belőle, el fogja vezetni az úti céljához, abba az apró, soha nem látott faluba.

Mielőtt elszánta magát erre az útra, minden megtudott erről a vidékről, amit újságokból és könyvekből kideríthetett. Vizsgálódása során olyan kastélyt keresett, ahol nem hallatszik a civilizáció lüktetése, de nem is süketül meg a csendtől. Békére, izoláltságra, de főként nyugalomra vágyott, és miután alaposan tájékozódott, egyértelművé vált számára, hogy ez lesz az a hely. Már maga a tény, hogy jó szerével csak egy földúton juthat el ide, szinte a nullához közelíti annak esélyét, hogy meg fogja gondolni magát. Innét nem lesz egyszerű elmenekülnie, és bár nem tudja, milyen állapotban van a kastély, amit látott és hallott róla, az bőségesen elégnek tűnik. Kivesz egy szobát, berendezkedik, és a többi majd jön magától.

Az út két oldalán a masszív sötétségbe oldódó szántóföldeket bolyhos zúzmara lepte be, amitől a göröngyök olyan szörmökössé váltak, mint a lustálkodó pocokok. A sok kis fehér sziget bágyadt derengéssé egyesült, ami azt jelezte, hogy a ködréteg fölött derült, holdvilágos az éjszaka. Kísérteties, szinte már elíziumi hangulatú a táj ebben az inkább csak sejtethető, szétszórt holdvilágban, amely éppen annyira látható, amennyire a foszforeszkáló óra számlapja. Néhány napja hó is esett, és bár ennek nagy része elolvadt, a traktornyomok vékony zománcréteggé keményedtek, ami érdesen ropogott a cipője alatt. A birtok amúgy is halovány fényei hamar kialudtak mögötte, és onnantól csak a két recés, végtelen krokodilbőrre emlékeztető keréknyom vezette. Arra gondolt, hogy a tájékozódása talán nem is pontos, vagy olyan térképet böngészett, amelyet még a háború utáni rohammunkás időkben adtak ki, jócskán eltűlvén minden vélt vagy valós eredményt, mert akkor ez a csapás a semmibe fogja elvezetni, esetleg egy romos, kifosztott tanyahoz, ahol kinszenvedés lesz kihúznia reggelig. Semmilyen garancia sincs arra, hogy a falu tényleg ott lapul a dombok mögött, bár az is igaz, hogy először jár erre, és az új utak mindig hosszabbnak látszanak, mint amilyenek valójában. Ha minden a terve szerint alakul, és úgy hozza a sors, hogy holnap, esetleg egy hét múlva vagy életének egy

boldogabb szakaszában ismét idelátogat, már szinte suhanni fog ezen a csapáson, ám ez még csak egy halovány lehetőség.

Azt tervezte, hogy idejön, és kivesz magának egy szobát abban a bizonyos kastélyban. Ugyanazt akarta átélni, amit azok a kiváltságosak, akiket az állam vagy valamilyen alapítvány abban a kegyben részesít, hogy a világtól elvonulva, joviális nyugalomban megvalósíthatják elképzeléseiket. Beköltöztetik őket egy panzióba, esetleg kapnak egy üres lakást, pukkadásig megpakolt hűtővel, korlátlan melegvíz-, áram- és telefonhasználatlaltal, hogy eljátszadhassanak egy kicsit a világmegváltás gondolatával. Egy kicsit olyan ez, mint az Eagles által megénekelt Hotel California: aki oda beteszi a lábát, az többé nem szabadulhat, és bár ez ebben az esetben erős túlzás, valamilyen misztikus húzóhatásként a fogság érzése mégis megjelenik. Gyakran és szívesen hangoztatta, hogy a bezártság ösztönző erő, főleg, ha luxuskörülmények között etetik-itatják az embert. Erre kell törekedni akkor is, ha ez a nagyvonalú ajánlók elmarad: a rendelkezésünkre álló szerény eszközökkel, de sok-sok lemondással, megalkuvással olyan helyet kell keresni, ahol egyfajta remetei magányban, minden külső és belső zavart mellőzve, teljes nagyságában bontakozhat ki a bennünk rejtőzködő tehetség.

Eleinte csak tréfának vette, vagy inkább könnyelmű, másnapra már meg is bánt fogadalomnak, hogy ki kellene próbálni, mennyire működőképes a valóságban ez az elmélet. Akit kivisznek Amerikába, és hat hónapon keresztül hizlalják, nem biztos, hogy ugyanazzal az eredménnyel fog visszajönni, mint az, aki felszámol maga körül mindent, és egy utazótáskával indul útnak. Nem kizárt, hogy sörözgetés közben csak úgy kiforogta a szó ennek a falunak a nevét, mert bizony ennél elzártabb, elszigeteltebb település aligha létezik a környéken, ráadásul ott áll mellette az a kastély, amelyet egy helyi kiskirály azért újított fel, hogy hatalmas kaszáljon a vadászturizmusból. De az olaszok nem jöttek, a kastély meg ott maradt üresen, mint egy szupermodern szellemtanya. Nincs olyan utas, aki letérne miatta a főútról, a városból pedig örültség lenne tizennyolc kilométert utózni azon a lidércnyomásos, ördög rágta aszfaltcsíkon, amely szinte garantálja a tengelytörést. Jó kis hely ez, éppen a magmfajtának való, mondta ki a végkövetkeztetést, de a hallgatóságát ez nem fogta meg, ő viszont valósággal lehorgonyzott a téma mellett. Ahogy múltak a hetek, a hónapok, egyre inkább arra jutott, hogy azt a tervét, amelyet már időtlen idők óta dédelget, csak ott, abban a távoli, mégis könnyen elérhető, ugyanakkor köznapi értelemben véve elérhetetlen kastélyban tudná megvalósítani.

Úgy tűnt, órák óta menetel, és hogy ez csupán illúzió vagy maga a valóság, nem tudott róla meggyőződni, mert a sejtelmes derengésben nem látta az órája számlapját, amely sajnálatos módon nem foszforeszkált. Az mindenesetre reményt keltett, hogy az út nyílegyenesen haladt, tehát nem fordulhatott elő, hogy egy dűlőút rossz irányba vitte. A tévedés ebben az esetben szó szerint a megsemmisülésbe vezetne, mert a térképen ez a több tízezer hektáros terület annyira kiellennek látszott, mint a homoksvatag. A változatosság legcsekélyebb jelét is

nélkülöző dűnék egymás mögött, és bár a föld kékes csillogása arról árulkodik, hogy első osztályú rajta a termés, a reményvesztettség és a kilátástalanság érzése több mint egyértelmű. Ha a kastély ablakából is ezt látja, akkor nem tudja, mihez fog kezdeni, ám ez szinte kizárt, mert ezek az uradalmi építmények sosem önmagukban állnak, hanem egy terebélyes kert közepén. Ahol tehát van kastély, ott kert is létezik, ami olyan, mint sivatagi viszonylatban az oázis.

Szemernyi kétsége sincs afelől, hogy jól okoskodott, mert már föl is fedezett néhány tűszúrásnyi sárga fénypontot. Villanykarókra szerelt, régimódi, tányéros lámpák, csak közvetlenül alattuk sörrik félre a sötétet, ám ez elég ahhoz, hogy kialakuljon előtte egy hosszú, szegényes parasztházakkal szegélyezett utca. Enyhe csalódás, mert nagyobb, harsányabb településre számított, már ha falu viszonylatában létezik egyáltalán ilyen. De nem baj, kinek hiányzik a kutyaugatás meg a székérgés? Itt is emberek élnek, az ablakok sárga fénye ezt igazolja, és lám, az utca végén ott egy kocsmá!

Ugyanazzal az érzéssel lépett be, ahogy tizenvalahány éve Provence-ban egy kisváros ivójába. Miután az autópálya melletti moteltől kipécézte a távoli hegy oldalán fekvő, hangulatos települést, úgy döntött, elsétál odáig. Augusztus lévén tombolt a hőség, és a távolság sokkal nagyobbra nőtt, mint amekkorának látszott. Víz nem vitt, így a jó háromórás gyaloglás után már az ájulás környékezte, amikor bebukott abba a kiskocsmába. Két vendég és a kocsmáros tartózkodott odabent. Érdeklődve, ugyanakkor értetlenkedve néztek rá. Nem tudták fölfogni, mi vitte rá arra, hogy idejőjjön, ahová normális észjárással senki be nem teszi a lábát. Miért érdekes ez a hely egy idegennek, mert itt aztán nincs semmi. Sem hegy, sem erdő, sem halastó, de még egy domb sem, ahová fölkapaszkodva ordíthatna egyet az ember. Reggeltől estig a földet babráljuk, télen meg ücsörgünk a kályha mellett, és bámulunk magunk elé. Beszélgetni sincs miről: a határ elszívja és föloldja az ürességben a tétován elrebegett félmondatokat. Na de a kastély? Miféle kastély? Az, amelyet nemrég felújított valaki, az olasz vadászoknak. Ja, a kastély! Na, az jó harminc kilométerre van innen, a város másik felén. Lovas turizmussal is próbálkoznak, azt mondják, nem is megy nekik rosszul. De hát én azt olvastam vagy hallottam, hogy itt van maguknál, és hogy üresen áll! Egy szobát szerettem volna kivenni, hosszabb

Majoros Sándor

távra. Szobát? Azt lehet. Próbálkozzon a hosszú utca végén Matildka néninél. Biztosan kiadja magának azt a szobát, amelyikben az ura meghalt, bár a legjobban akkor járna, ha visszaülne a kocsjába, és irányba venné a várost. Most mondta be a rádió, hogy az éjjel ránk tör a hóvihár. Úgy ám! Behavazunk, és így maradunk február végéig. Csak hernyótalpassal lehet megközelíteni bennünket, de az nem menetrend szerint jár, és nem is biztos, hogy hajlandó lesz utasokat szállítani, úgyhogy menjen istennek hírével!

Nincs kocsim, próbálja mondani, de nem tud franciául, azok meg máshogy nem értenek. Kíváncsiságból jöttem ide, mert vonzott ez a hely, amely messziről éppen annyira látszik elszigeteltnek, amennyire kell. Irigylem magukat, mert ez az időnélküliség az a kincs, ami az alkotáshoz nélkülözhetetlen. Ezért vagyok most itt, mondaná franciául, de abban a provence-i faluban nem vártak tőle magyarázatot, csak azt, hogy mondja meg, melyik országból érkezett. A nedves italpultra az ujjával rajzolta rá Európa elnagyolt térképét, rábökve a közepére, hogy onnét jött, de a parasztek csak nevettek. Kellemesen hűvös sörrel kínálták, mégis úgy menekült el abból a kisvárosból, mintha üldözték volna.

Ez most más, barátom, itt most rab vagy, és ez tavaszig így is marad, de talán utána is. Ott álls majd Matildka néni dohos bútorai között, és bámulsz kifelé a légyiszkos ablakon, bele a végtelenül sivár, lélekroncsoló határba, és napjában százszor is elátkozod azt a percet, amikor eszedbe jutott, hogy idejőjj. Igen, így lesz, mondja, amikor búcsúzásképpen pénzt tesz az asztalra. Nem nagy címletű a bankjegy, jelzi, hogy sem a zsebében, sem a táskájában nem számíthat kiadós zsákmányra az erre pályázó haramia.

Ugyanez a jelenet ott Provence-ban azal végződött, hogy önérzétesen eltolták maguktól az öteuróst, ám ezek itt elteszik az ötezetrest. Más világ, más helyzet és más reménytelenség, dűnnyögi csak úgy maga elé, amikor kilép az előbbinél sokkal áthatolhatóbb, fenyegetőbb és fogva tartóbb éjszakába. Kell ennél elevenbe markolóbb téma? Ezt akarom és ezt is fogom megírni, ebben a velőtrázóan sivár, nihilbe rántó, ugyanakkor végletekig autentikus környezetben, amelyet már évek óta keresek. Aztán a furcsán elnehezdedt utazótáskáját a vállára véve megindul az utca végén álló, sejtelmes titokzatossággal hívogató parasztház felé.

Poljanica – Pecosor

KAVARGÓ EMLÉKEK

Sándor Zoltán

A csontig hatoló hideg szél folyton kifordította az esernyőmet, kénytelen voltam két kézzel megszorítani a nyelét. A novemberi eső apró cseppekben permegetett az alkonyatban. A sárga fényt árasztó utcalámpák épp-hogy csak bekapcsoltak. Az ázott faleveleken bandukolva a csupaszon maradt faágak csikorgását hallgattam a kiüresedett parkban, amikor megpillantottam a fatörzsek között. Derékgig érő szörmekabátot viselt, feje fölött bézs színű esernyőt tartott. Legfeljebb ötvenméternyire haladt előttem. Ösztönösen indultam el feléje, egy idő után azonban már felfogtam, hogy örülséget teszek, mégsem tudtam parancsolni magamnak, mint egy meghipnotizált, tisztos távolból követtem végig a sétányon, és még egy kissé tovább, egészen az első házakig, amíg csak egy szűk utcába befordulva el nem tűnt a szemem elől.

Visszafordultam, és sietős léptekkel a parkban lévő szálloda felé vettem az irányt, nem tudom, mitől reszkettem jobban, a hidegtől vagy a szégyenérzettől, egész úton korholtam magam, hogy vénségemre ilyen örülségekbe bonyolódom. Mégis, vajon mire számítottam?! Cipőm teljesen beázott, a nyirkos idő hatására a reumás fájdalom izületeimbe telepedett. Alig vártam, hogy levessem magamról átázott ruhaneműimet, és a forró zuhany alá álljak. Fürdés közben Barbarára gondoltam. Eléggé intenzíven tehettem, mert enyhe erekció támadt. Hosszú idő után először.

A vacsorát kihagytam. Volt nálam egy alma, azt szeleteltem fel és ettem meg. Közben bekapcsoltam a laptopomat, felületesen átfutottam a napi hírek címeit, majd azonnal ki is kapcsoltam a gépet. Nem tudtam kivenni a fejemből az imént látott hölgyet, és megmagyarázni saját cselekedetemet. Úgy viselkedtem, mint egy vén kujon. Mi van, ha észrevesz, és rendőrt hív?!
Ágyba bújtam, és felütöttem a magammal hozott könyvet, ám ezúttal az elmés gondolatok sem tudták lekötni a figyelmem, egyfolytában csak Barbara járt a fejemben. Eszembe jutott, hogy amikor anno bemutatkoztam, megjegyeztem, milyen költői neve van, mire ő azt mondta: lehet, azért, mert én egy költemény vagyok. El kellett telnie több mint két évtizednek, hogy szellemes megjegyzése újra foglalkoztatni kezdje a fantáziámat.

Már első este teljesen levett a lábamról. Egyazon városban élünk, állapítottuk meg, milyen érdekes, hogy ezen az üdülőhelyen futunk össze. Én egy irodalmi találkozó résztvevőjeként voltam jelen, őt pedig gerincfájdalmi miatt utalta be orvosa a gyógyfürdőbe. Varrónóként dolgozik, mesélte, a napi nyolc-tíz

óra görnyedezés a varrógép fölött iszonyatosan megterheli a hátát. A folyóparti sétány mentén elhelyezett padok egyikén ültünk. Ártatlanul kezdődött. Szabad? Szabad. Maga idevalósi vagy vendég? Vendég, de kérem, tegeződjünk. Szóval, turista... vagy. Inkább páciens, mondta, és csilingelő hangon felnevetett. Értem. A nevem Péter. Örvendek, Barbara vagyok. Kezet fogtunk.

Több mint egy órán át ültünk azon a kis padon, és mint két régi ismerős, akik hosszú távollét után ismét összehátráltak, egymás szavába vágva mesélünk egymásnak, még Prévert híres verséből is elszavaltam neki egy részletet, a csendes boldog esős részt, amikor azt mondta, hogy fázik, és felajánlotta, kísérem el a szobájába.

A következő héten összeköltöttünk. Életem legszebb időszakára következett. Boldog órákat töltöttünk együtt, akár kettesben, akár társaságban, hiszen Barbara a barátaimmal és a kollégáimmal is gyorsan összehátrált. Az esküvőnk tervezte, és az új jövevényt vártuk, amikor egy délelőtt megesorrent a telefon. Egy szigorú férfigang megkérdezte, én vagyok-e ez meg ez, és ismerem-e Barbarát. Azt követően, hogy igennel válaszoltam, arra kért, hogy üljek le, majd miután biztosítottam róla, hogy a kanapén vagyok, közölte velem a fájdalmas hírt, hogy kedvesem autóbalesetet szenvedett. Hirtelen semmit sem tudtam mondani, azt hiszem, még levegőt sem kaptam. Sajnálom, mondta az illető. Kérdésemre, hogy láthatom-e a holttestet, azt felelte, lehetetlen, mert a gépkocsi kigyulladt, és teljesen kiegészett a bent lévő Barbarával együtt. Mintha nem lett volna elég, amit a kollégájuk telefonon közölt velem, a nap folyamán két civil ruhás ügynök is felkeresett, akik arról érdeklődtek, milyennek ítélnék meg a köztünk uralkodó viszonyt, voltak-e súrlódások, nem viselkedett-e kissé furán az utóbbi időben a menyasszonyom, volt-e tartozása, esetleg súlyosabb betegsége, ugyanis bizonyos jelek arra utalnak, nem kizárt, hogy mégsem baleset történt.

Barbara árvaházban nőtt fel. Szülei kilétéről sose tudott meg semmit. Kitanulta a varrónői szakmát, és az egyik helyi varrodában kapott munkát. Temetésén a főnöknője és néhány munkatársnője is jelen volt. Ezenfelül az én barátaim. Azokban a napokban annyira magamon kívül voltam, hogy nem is foglalkoztam az újsággal, csak hetekkel később jutott eszembe megkérdezni a kollégákat, hogy közölték-e hírt Barbara balesetéről. Mivel nem tettünk ilyet, akkor ezt a fiatal kolléga mulasztásának tulajdonítottuk, évekkal később azonban megfordult a fe-

Foto: Nemanja Milenković

jemben, hogy talán azért nem írtunk az esetről, mert nem is volt miről írni.

A rendőrség néhány hónappal a látogatás után értesített, hogy lezárták a nyomozást, megállapítást nyert, hogy szó sincs sem idegenkezűségről, sem öngyilkosságról, egy sajnálatos baleset történt. Akkor ezt megkönnyebbülésként éltem meg. Nem emlékszem már pontosan, mikor is kezdtem el kételkedni a hivatalos változatban. Talán akkor, amikor az egyik munkatársam poharazgatás közben megjegyezte, hogy a fürdőben látott egy nőt, aki kiköpött Barbara. Ha nem lettem volna ott a temetésén, megesküdnék rá, hogy ő volt az, vagy a jól karbantartott édesanyja, szellemeskedett.

A varroda addigra már a múlté vált, igaz, ha nagyon akartam volna, akkor kinyomozom az üzem volt alkalmazottai körében, dolgozott-e köztük ekkor meg ekkor egy Barbara nevű hölgyemény, újságíró létemre azonban ezt mégsem tettem meg. Meg sem tudnám mondani, miért nem, talán tartottam attól, hogy kiderül, egyetlen Barbara nevű hölgy sem dolgozott a varrodában, az egész szerelmi életünk színjáték volt, vagy még inkább attól, hogy bebizonyosodik, Barbara igenis meghalt, és hasztalan reménykedem, soha többé nem fog újra beszélni az életembe.

Másnap délelőtt elmentem a reggeli gyógytornára, masszázusra, fürdőbe, még néhány ártatlan viccet is elsütöttünk a csinos doktornővel, teljesen felfrissülve ültem le ebédelni. Délután megállt az eső, egy röpké időre még a nap is kisütött. Rövid pihenő után felkerekedtem, és elindultam a napi sétámra. Az időjárásnak köszönhetően a parkban ezúttal jóval többen voltak, mint a korábbi napokon. Az előző estére gondolva, az jutott eszembe, hogy talán elbeszélgethetnék egy szakemberrel, mennyire normális, hogy a képzeletem játszik velem, aztán elvettem ennek szükségességét, és a jelenséget a koromra és annak a számlájára írtam, hogy már harminc-egynéhány éve egyedül élek.

Séta után lezuhanyoztam, és vacsorára mentem. Helyet foglal-

tam az egyik sarokban lévő asztalnál, hacsak szabad volt, ennél az asztalnál költöttem el az ebédemet és a vacsorámat, amikor megpillantottam az előző este látott titokzatos hölgyet. Abban a minutumban a szívem hevesen verni kezdett, olyannyira, hogy ki kellett gombolnom az ingem legfelső gombját, hogy levegőhöz jussak. A terem közepén elhelyezett asztalnál ült egyedül, és amennyire láttam onnan, ahol voltam, valami salátafélét evett. Különleges érzés kerített hatalmába, nem tudtam szabadulni tőle. Rendeltem, és gyorsan elfogyasztottam a vacsorámat, egész idő alatt szinte fel sem néztem a tányéromból. Amikor befejeztem, azonnal a szobám felé indultam, menet közben egy pillanatra összeakadt a tekintetünk a hölgygel.

Egész éjjel nyugtalanul aludtam, negyedóránként felriadtam, amit követően sokáig nem tudtam visszaaludni, csak forgolódtam az ágyban. Hajnaltájban furcsa álmot láttam. Az ágyban feküdtem, és arra lettem figyelmes, hogy valakik állnak a ház előtt, és halkán beszélgetnek egymás közt. Felhúztam a pizsamámra a köntösömet, az ablakhoz mentem, a függöny mögül kinéztem, két öltönyös férfit pillantottam meg. Elnézést, szoltam ki, kit keresnek? Téged, válaszolták kórusban, velünk kell jönnöd. De miért?! Azt nem áll módunkban elárulni, iparkodjál, hogy ne kelljen bemennünk érted, látod, az autó már vár. Valóban, a bejárat előtt ott állt egy fekete automobil. Páni félelem kerített hatalmába, minden tagom remegni kezdett, aminek következtében levegő után kapkodva riadtam fel. Hangfoszlányokat és autózúgást hallottam, nyilván az generálta az álmot, gondoltam, amíg az ablakhoz mentem, de amikor kinéztem, meglepetésemre sehol senkit nem láttam.

Bár még sötét volt, nem tudtam már visszaaludni. Megmosdottam, és elvégeztem a reggeli tornagyakorlatokat, olvasva megvártam, hogy kiviradjon, majd felöltözök, és kimentem sétálni. A hölgy a sétány menti padon ült. A közelébe érve kissé lelassítottam a lépteimet, azt mérlegeltem, mitévő legyek,

az utolsó pillanatban aztán megálltam előtte, és megkérdeztem, szabad-e a hely. Bólintott, és helyet foglaltam mellette. Sajnáltam, hogy nincs nálam újság vagy egy könyv, amibe beletelemetkezhettek, sose szoktam meg ezt a vacak okostelefont. Mindketten némán hallgattunk, figyeltük, ahogyan a folyó felől felszáll a köd, csipős őszi reggel volt. Újra lejátszottam magamban a sokat álmodott jelenetet.

Azt hittem, már sosem szeded össze a bátorságodat, hogy megközelíts. Te vagy az, vagy csak valakinek a hasonmása? Ha azt mondom, mindkettő egyszerre, akkor elhiszed? Nem tudom, mi-
ben higgyek. Elmosolyodik, és a pad támlájának dől. Nem akarod, hogy inkább sétáljunk? Eléggé hideg ez a pad. Derékgig érő kabát van rajta. Korához képest elbűvölően néz ki. Egyszerre állunk fel, és indulunk el. Különös zsi-bongás kerít hatalmába. Lábam, mintha idegen testrészek lennének, maguktól visznek.

Az államnak dolgoztam, meséli. Írói, újságírói baráti körödet figyeltem. Fél év után személyes okokra hivatkozva kértem, hogy vegyenek le az ügyről. Felügyelet nélkül maradtam? Mosolyogva megrázta a fejét. A társaságokban volt még néhány kollégám. Ne akard tudni, hogy kik, mert, ha most elkezdesz ezen töprengeni, akkor estig az összes volt munkatársad listára kerül. Gondolom, te mindent tudsz rólam. Mindent azért nem. Mi történt veled később? Többnyire dolgoztam. Mindannyian azt tettük. Férj, gyerek? Van egy fiam. Külföldön él. Már évek óta én is ott élek. És most föltámadtál? Úgy is lehet fogalmazni, évente-kétévente visszajövök ide néhány napra.

A mellettem ülő hölgy felállt, diszkrétan megigazította magán a kabátját, rám mosolyogva elköszönt, és elkopogott a vörös klinkertéglákon. Sokáig ültem még egyedül a padon, és néztem a tölcészerű forgatagokat a lassan csordogáló folyón. Már nem érdekelt, mi hogyan történt, nem akartam megfejteni semmit, csupán emlékezni, míg az örvénylő mélység a fejemben váltogatás nélkül el nem nyeli igaz és igaznak vélt múltamat.

képzőművészet

VISSZATALÁLNI A TERMÉSZETHEZ

ÚJHÁZI ADRIENN KIÁLLÍTÁSA A SZABADKAI KORTÁRS GALÉRIÁBAN

Kucor Tamara

Fenntarthatóság, hulladékmentesség, ökológiai lábnyom, újrahasznosítás – egyre gyakrabban találkozunk ezekkel a globális kérdéseket érintő fogalmakkal. Antropocén társadalmunk visszafordíthatatlan hatást gyakorol a Föld ökoszisztémájára. A klímaváltozás következményeinek növekedésével az utóbbi évtizedekben számos képzőművész dedikálta munkásságát. Új képzőművészeti mozgalmak jelentek meg, mint például az ökoművészet és a bioművészet (BioArt).

Újházi Adrienn újvidéki művészno munkáinak fókuszában az ember és a természet kapcsolata áll. Adrienn a Vajdaság legfiatalabb művésznemzedékének egyik képviselője, és rendkívül aktív a vizuális művészetek színterén. Mesterképzését az újvidéki Művészeti Akadémián, festészet szakon, 2020 szeptemberében fejezte be, amit a *Biophilia* című tárlatával koronázott meg az újvidéki Šok zadruga kiállítóterében. Adrienn egyetemi tanulmányai alatt kezdett el természetes anyagokat használni képzőművészeti munkáin, mint például a homok, liszt, viasz, búza vagy éppen a kenderkóc. Korai alkotásain a textúra, a színek és az alapanyagok hangsúlyosak, az informel festészet alapelvei

mentén készültek. Motívumként a tojás és a búza gyakran megjelenik, az újjászületés és a megújulás archetipikus szimbólumai ezek, hangsúlyozva velük a lét örök körforgását.

Adrienn az elmúlt két évben készült alkotásaiban különösen a BioArt területén kísérletezik, amely a képzőművészet és a biológiával foglalkozó tudományágak ötvözését jelenti, új médiumként az élő anyagot működtetve: sejteket, mikroorganizmusokat stb. A BioArt szellemiségében alkotó művészek különböző biokultúrák viselkedését figyelik és manipulálják, ezáltal akár új anyagokat hozva létre alkotásaikhoz. A biológiai jelenségekkel való manipuláció megköveteli az interdiszciplinaritást – új és különböző technikai kihívásokat, széles körű ismereteket igényel a művészet területén kívül, ideértve a biokémiát, a biológiát, a mikrobiológiát és más hasonló tudományágakat. Ennek következtében a művészek tudományos kutatásmódszertani szabályokat használnak fel a művészet létrehozására: a BioArt kutató- és alkotómunka is egyben. Adrienn, akárcsak a tudósok, állandóan kísérletezik. Kísérleteinek egyik fő eleme egy SCOBY nevű anyag, amelyet igyekezik minél

jobban megismerni. Ezt a még viszonylag kevésbé felkutatott anyagot baktériumok és élesztőkultúrák szimbiózisa képezi. Műtermében „tenyészti” alkotásait fekete tea erjesztésével, amit utólag sajátos módon mutat be a közönségnek.

Adrienn önálló kiállítása, amely a *Biophilia: Modified Origin* (*Biophilia: Módosított eredet*) címet viseli, 2020. október 30-án nyílt meg a Szabadkai Kortárs Galériában. A szabadkai tárlat a diploma-kiállításának „csiszolásával” és továbbgondolásával született meg. Alkotómunkásságát a *biophilia* fogalma köré építi, amely az élet és minden élő rendszer szeretetét takarja. A *biophilia* elmélete szerint az ember ösztönszerűen keresi a kapcsolatot más élő rendszerekkel, a természet az egyik alapszükséglete. Tudományosan bizonyított, hogy a természet közelsége jótékonyan hat nemcsak a fizikai, hanem a lelki épségre is. Ilyen megnyugtató, természetközeli élményt hivatottak kiváltani Adrienn biomunkái is.

A galéria kiállítóterének három helyisége külön-külön egységeket alkotnak, ambientális installációkból állnak, amelyek fokozatosan avatják be a látogatót Adrienn művészeti világába. Az első tér egy

műterem vagy inkább improvizált laboratóriumi közeg hangulatát idézi meg, hűen Adrienn újvidéki műterméhez, amely szintén inkább laboratóriummint működik. Makulátlan és steril környezetben kell dolgoznia ahhoz, hogy a lehető legjobb minőségű „alapanyagokat” tudja biztosítani munkáihoz. Az asztal egyfajta kortárs *Kunstammer*ként funkcionál, amelyen mindazt láthatjuk, amivel Adrienn dolgozik: a Petri-csészéktől kezdve a nagy üvegedényekben érlelt SCOBY-ig. Itt sorakoznak még a formalinban őrzött búzacsírák is, visszautalva kezdeti kutatásaira.

Adrienn az iparművészet, pontosabban a biodesign területével is kacérkodik, ugyanis kalapot készített természetes anyagból. A SCOBY lehetőségeit vizsgálja, használati tárgyak – vagy ebben az esetben divatkellék – elkészítésével, ezzel is felhívva a figyelmet a lassúdivat-mozgalom eszméire. Divattermékeivel és használati tárgyakkal a műanyag mindennapi használatának problémáját emeli ki, hiszen a SCOBY alkalmazható műanyag vagy akár állati bőr helyett is.

Adrienn munkái a vizuális és az esztétikai tapasztalatot kiterjesztik a tapintásra és

a szaglásra is. A szaglás és a féktelen konzumerizmus problémájával külön foglalkozik a második térben található *That is Life... (Ilyen az élet...)* című interaktív alkotásban. Az installáció választási lehetőséget ad két maszk közül: piros vagy kék? A színek a maszkok által a választás illúzióját nyújtják, valójában ugyanazt az illatot tartalmazza mindkettő, ezáltal manipulálja a döntésünket, mint ahogyan ezt a fogyasztói társadalmon alapuló gazdaság is teszi.

A *Modifications (Módosítások)* című installáció a tekintetünket kukucskáló lyukakra vezeti: a fehér dobozon kilenc kémlelőlyukon keresztül, többféle szögből egy módosított mikrovilágot láthatunk, amelyen a művészno éppen kísérletezik. Munkájának alapja az állandó kísérletezés és a kutatás, ily módon követni tudja a természetes folyamatok változásait és ismétlődéseit. Egy-egy előrelépést, fejlődési mozzanatot digitálisan rögzít. Megfigyeléseit és munkamenetét fényképezéssel és videózással dokumentálja és szemlélteti. Adrienn alkotófolyamata időigényes, egy-egy SCOBY felhasználásával készült alkotásának megvalósításához több hónap szükséges, és rengeteg

Fotó: Molnár Edvárd

türelem. Ez a meditatív munkamenet szinte ellenharcot folytat a felgyorsult mindennappal, a folytonos rohanással. Magának az alkotói folyamatnak nagyjából ugyanolyan értéke van, mint az elkészült alkotásnak.

A kiállítás utolsó egységében a bioanyaggal való folyamatos és sikeres kísérletezés eredményeit láthatjuk: három nagy méretű ambientális műalkotást, amely a *Biofilia* sorozat részét képezi. Az alkotások organikus részei kollázsolt, különféle tónusú és méretű bakteriális cellulózból állnak, amelyet a SCOPY dehidratálásával nyert. Az anyag rugalmas, tartós és viszonylag fényáteresztő. Az így összeállított anyagon minimális emberi beavatkozás történt – a mikrovilág önmaga alkotta azt meg. Műveinek esztétikai vonzereje a képi egyszerűségben, az anyag színeinek és formáinak

harmonikus összehangolásában rejlik. Adrienn a bioanyagot szigorúan ellenőrzött körülmények között tenyészt, ám a biológiai folyamatokat nem lehet maximálisan kordában tartani. Olykor penészgombák jelentkezhetnek, amelyek nem feltétlenül jelentenek ártalmat, sőt új lehetőségeket is nyújthatnak. A penészgombák Adrienn „ecseteivé” idomulnak, és kék, zöld vagy fekete mintákat tud velük alkotni. A nagy méretű alkotások az úgynevezett *biofilia-effektust* válthatják ki, azaz tudat alatti folyamatokat indíthat el bennünk, amelyek arra ösztönöznek, hogy megérintsük vagy megszagoljuk az alkotást, ezáltal elégedett állapotba kerülünk. A természet és a természetes dolgok iránti vágy genetikai kódunkba van íródva. A bioanyagot alulról mesterséges fényvel világította meg, ami egyrészt az anyag textúráját és struktúráját eme-

li ki, másrészt pedig szembesít bennünket azzal, hogy a technológia már teljesen áthatja világunkat.

A BioArt Szerbia művészeti területein még kevésbé van jelen, így Adrienn egyelőre egyedül tapossa ennek a művészeti irányzatnak az útját. Munkásságával egy objektív és tudományos módszert használ fel művészi szubjektivitásának kifejezéséhez. Lelkiismeretes kutatóként, őszinte művészként és természetszerető emberként ökotudatos világszemléletet képvisel. Alkotásai környezettudatos cselekvésekre buzdíthatnak bennünket, általuk újra ráeszmélhetünk, hogy mi is a természet részei vagyunk. Adrienn felhívja a figyelmet az egyéni és a közösségi felelősség súlyára, tudatosságra int, és hangsúlyozza az emberiség egyik legfontosabb feladatát: a Föld méltóságának visszaállítását és megőrzését.

Az Újvidéki Egyetem Művészeti Akadémiája Képzőművészeti Tanszékének festészeti szakán Vlado Rančić osztályában diplomázott 2018-ban. Mesterdiplomáját ugyanazon a szakon Bosiljka Zirojević Lečić mentornál szerezte 2020-ban. Művészetében az ember és a természet kapcsolatát vizsgálja, ami felöleli az ökológiai művészet és a BioArt területét.

Számos ösztöndíjat és díjat nyert. Rendszeresen állítja ki munkáit önállóan és csoportosan, idehaza és külföldön: Macedóniában, Montenegróban, Horvátországban, Szlovákiában, Magyarországon, Szlovéniában, Spanyolországban, Németországban, Ausztriában, Törökországban. Számos művésztelepen, projektumban és eseményen szerepelt. Részt vett Spanyolországban a *Montemero Art Residency* elnevezésű nemzetközi rezidenciaprogramon, ahol Zeren Oruç (iksvy art) meghívására előadást tartott a SCOPY nevű tenyésztett, organikus anyag előállításáról, ezt követően pedig műhelymunkát is szervezett. A Šok zadruža, a Híd Kör Art és a SULUV tagja. Társalapítója a Ko-ART Transzdiszciplináris Támogató Központnak (Centar za promociju transdisciplinarnosti Ko-ART). Jelenleg az újvidéki Bogdan Šuput középiskola tanáraként dolgozik.

Fotó: Kakuszi Elvira

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

- Agárdi Gábor** (1987) újságíró, szerkesztő (Szabadka)
Fehér Miklós (1994) író, újságíró (Zenta)
Fekete J. József (1957) író, kritikus (Zombor)
Ficsku Pál (1967) író, szerkesztő (Budapest)
Klamár Zoltán (1955) néprajzkutató, egyetemi oktató (Magyarkánizsa–Kartal)
Kucor Tamara (1995) művészettörténész (Bácskossuthfalva)
L. Móger Tímea (1981) költő, újságíró (Doroszló)
Lódi Gabriella (1978) magyar nyelv és irodalom szakos tanár (Topolya)
Majoros Sándor (1956) író, szerkesztő (Bácskossuthfalva–Budapest)
Mezei Kinga (1976) színész, rendező (Zenta)
Mezei Zsófia (1984) újságíró (Zenta)
Molnár Tibor (1966) történész, főlevéltáros (Zenta)
Patyerek Réka (1996) kritikus, tanár (Kishegyes–Szabadka)
Poós Zoltán (1970) költő, író (Budapest)
Sándor Zoltán (1973) író, kritikus (Szabadka)
Szerda Balázs (1991) történelem–latin szakos tanár, népzene (Óbecse)
Szögi Klaudia (2002), a szabadkai Kosztolányi Dezső Tehetség-gondozó Gimnázium tanulója (Horgos)
Tóth Eszter Zsófia (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)
Vass Géza (1959) történész (Szabadka)
Verebes Ernő (1962) író, zeneszerző (Zenta)
Z. Németh István (1969) tanár, író (Csicsó, Szlovákia)

Lapszámunkat Újházi Adrienn alkotásaival illusztráltuk.

Fotó: Kakuszi Elvira

MÓDSZERTANI LEHETŐSÉGEK A DIGITÁLIS ÉRÁBAN

Patyerek Réka

Rengeteg szakmunka foglalkozik azzal, hogy nemcsak fel kell ismernünk az irodalomtanítás válságát, hanem cselekedni kell, és megoldási lehetőségeket kínálni, találni. Természetesen nagyon nehéz és összetett feladat a saját módszereinket és elképzeléseinket kialakítani, alkalmazni. A tanítási folyamat kilencven százalékában „halott költőket” tanítunk, hiszen alapok nélkül nem létezhet szilárd tudás, nem lehet átlátni ezt az igen bonyolult rendszert. A kortárs versek mindig kapcsolódtak a múlthoz, valakihez, valamihez. Sok tanár belefáradt abba, hogy merjen-e túllépni a hivatalos kereteken, esetleg hagyja a diák fantáziáját kibontakozni. Egyet kell értenem azzal a tézissel is, hogy ma már az olvasás alatt nem pusztán a betűk egybeolvasására kell gondolkodni, hanem a körülöttünk lévő világnak az értelmezését is értenünk kell alatta, ugyanis az olvasóvá nevelés nagyon megterhelő feladat, diáknak és tanárnak egyaránt. Mirk Klára tanulmánya beszél arról, hogy létezik fiús és lányos olvasmány, természetesen ez a feltevés nem zárja ki azt, hogy esetleg elolvassák a másik nemnek szánt könyvet is. Talán túl egyszerűnek tűnhet ez a besorolás, mégis muszáj valamilyen cédulet ráakasztanunk, hogy vonzóbbá tegyünk egy-egy kötetet. A gimnáziumok első osztályában, ha valaki meghallja azt, hogy antikvitás irodalma, két dolgot tesz: vagy maga elé bambul, mert nem is érti a kifejezést, vagy a padra rogy, és azt mondja, „ne má”. A lehető legrosszabb forgatókönyvünk, hogy egy nagyon megterhelő anyagrésszel indítunk, és sikeresen megutáltatjuk az irodalmat. Sok tanár úgy gondolja, hogy az olvasás az egyetlen érték, nincs más alternatíva, ma sajnos ez már nem így van. A lassú és elemző olvasás fárasztó és unalmas, felgyorsult a rendszer körülöttünk, ennek ellenére az irodalomórán az atmoszféra nem lehet ennyire gyors, mert muszáj megértetnünk, hogy az értékek igenis fontosak, a hagyományainkra figyelmet kell for-

dítanunk, a művészet és a gondolkodás az ember életének szerves része. Meg kell találnunk, hogy a diákok sajátos kultúrájában mi számít értéknek, hogyan tudnánk azt beolvasztani egy iskolai óra keretébe, természetesen ez egy hosszabb folyamat eredménye.

„Ma már aligha kétséges, hogy az emberi civilizáció alapvetően valami-féle – egyelőre jobb szó híján »képvásás«-nak nevezett – erősen vizualizált és »egészleges« információszerezési módszer felé tart” (FÚZFA 2012, 92). Ugyanis benyomásaink által képesek vagyunk érzékelni és értelmezni a körülöttünk levő világot, nem szükséges az elmélyülés. Sokan abba a hibába esnek pedagógusként, hogy a diák nem akar elgondolkodni, ám cseppet sem ennyire egyszerű és negatív a helyzet, meglátásom szerint ez csak pusztán tagadás, inkább magára teríti a tagadás takaróját, és nem bonyolódik bele lelki és gondolati mélységekbe, mert belefutna. Számos lelki problémával küzdő fiatal van, akik nagyon érzékenyek, akiknek az irodalomóra, maga a légkör jelent biztonságot, ahol megnyilatkozhatnak, és nem szidják le őket, de lehet, hogy ennél többre nem képesek, vagy nem is akarunk mélyebben foglalkozni vele.

Tehát ránk, tanárookra nem kisebb feladat hárul, mint hogy megértsük a diákjainkat, és ez a megértés olyan komplex folyamat legyen, amely segíthet a lelki gyógyulásukban is. Ehhez megfelelő tanár-diák kapcsolat szükséges. Ezért kell minél előbb elszakadnunk a pozitivistá irodalomtanítástól, mert a tantárgyunk veszélybe kerül, és feleslegessé válik.

Hogyan tanítható az irodalom a digitális térben?

A kérdésre a válasz: kreativitással. Számos alkalmazás áll a tanárok rendelkezésére, amelyekkel fogalomkártyákat, fürtábrákat, szerencsekereket stb. tudnak kreálni. Elsőként a *Tankocka* alkalmazást említem, amely több

funkciót is képes betölteni. Készíthetünk többválasztásos kvízt, kirakót, kifejtős feladatokat, kisfilmet. Nem túl időigényes, és nagyon jól alkalmazható az órákon is, és egyénileg is. Sokkal könnyebben jegyeznek meg és értenek meg összefüggéseket, ha mindezeket látják is, tehát vizualizálhatják. Pethőné Nagy Csilla módszertani könyve is nagyon hasznos lehet egy-egy ilyen helyzetben. Amikor elindult az online oktatás, a diákjaim nem tudták, hogyan rögzíthetnék a hallottakat, hogyan lehetne a lényegre kiemelni egy-egy vers vagy prózai szöveg esetén. Kiváló módszer a *fogalomkártya* bevezetése, ami egy-egy fogalom megtanulására, értelmezésére szolgál, ha a fogalmak tiszták, akkor következhet a *gondolattérkép*, amelyet különösen szeretnek, hiszen ők készítik, így az értelmezése is nagyon egyszerű, sőt vizualizálhatják az összefüggéseket. Többször alkalmazható az *idődiagram* is, amikor egy hosszabb vers időstruktúráját tárgyaljuk. Tehát a Tankocka mellett, kiegészítőként alkalmazhatjuk a fent említett lehetőségeket is (PETHŐNÉ 2018, 16–20). Gyakorlásra a Redmenta oldal is kiváló, hiszen könnyen elérhető, áttekinthető, és többször is megoldhatják a feladatlapokat. Számátlan okostankönyv áll a rendelkezésünkre, amelyek rendkívül sok illusztrációt tartalmaznak. Végül pedig a Kahoot!-ot említem, amely a legkedvesebb és a legmókásabb a diákjaim számára. Képeket, videót is lehet a kérdésekhez csatolni, sőt létrehozhatunk különféle feladattípusokat.

Talán komplexebb és hosszabb időt igényel a hashtag.school bevezetése, megismertetése, viszont átalakíthatja a tantermi oktatás minden szegmensét, és újabb dimenziókat nyithat meg. Ezen a felületen tananyagot szerkeszthetünk, naptárt vezethetünk, amit a diákjaink is látnak, tesztek számtalan verzióját készíthetjük el. Nagyon mókás lehet, hogy a tesztek nem jegyért oldják meg, hanem életéért, mint egy játékban, ezek pontokká alakíthatóak, majd

később jeggyé. Így magát az osztályozást is átértelmezhetjük a játékosítás segítségével. Rengeteg pontot kell, hogy összegyűjtsenek egy-egy osztályzatért. Az összeállított tananyagból létrehozhatunk párbajokat, amelyeket a gyerekek otthon is vívhatnak egymás között, tehát a házi feladat eleve megvan, sőt élvezettel végzik el. Tulajdonképpen ez az adott osztály digitális osztályterme, ahol ugyanolyan munka folyik, mintha a tanteremben ülnének. Különösen jó és nagyon hatékony a tanulóártyák alkalmazása, illetve egyéb ilyen tesztelési lehetőség: akasztófa, képpárosító, hotspot, puzzle, összekötés.

Vannak olyan alkalmak, amikor arra vagyunk kíváncsiak, hogy felismerik-e a verssorokat, és össze tudják-e őket kötni, esetleg a szerzőhöz rendelni, ilyenkor az összekötős feladat a legcélszerűbb és a legnehezebb is, hiszen több vers forog a fejükben, sokszor elvesznek, mégis meg akarják oldani a feladatot, méghozzá sikeresen, hogy aztán minél több pontjuk legyen, esetleg átvegyék a vezetést az osztályban. Egy-egy lírai alkotást nem nehéz vizualizálni, de amikor olyan feladattal állnak szemben, ahol csak képek vannak egymás mellé rendelve, és ezt először fel kell ismerni, majd sorba rakni, és a szerzőt is melléjük írni, akkor már egy fokkal nehezebb dolguk van.

Egyszerű feladatnak tűnhet a művek vizualizálása, hiszen könnyebben tudják azt megérteni, átélni, mégis magát a vizualizációs folyamatot is meg kell tanítanunk, finomítanunk kell rajta. Pusztán a „nézés” nem nyújt elegendő ismeretanyagot ahhoz, hogy „lássák” is azt, amiről egy-egy vers szól. Leegyszerűsített értelmezési módszernek tűnhet az effajta feladatok megoldása, gyakorlása, ennek ellenére a legnehezebbek egyike. A gyakorlásokra különféle animációs videókat vetíték, majd azt együtt értelmezzük és elemezzük. Amikor már működik az elemzés, és elsajátították a módszereket, a praktikákat, akkor egy következő fokozaton kell továbbhaladnunk. Ilyenkor filmeket néznek, de megadott szempontok alapján kell az egészet átlátniuk, megérteniük. A probléma, hogy nagyon időigényes, kizárólag házi feladatra, illetve külön foglalkozásokon lehet hasonló gyakorlófeladatokat véghez vinni. Mivel az elemzést leírják, így a tanárnak át is kell néznie, értékelnie, és esetleges ajánlásokat tennie a hibák javítására. Mindezek ellenére úgy látom, hogy ez a megoldás sikeres és hasznos is a diákok számára.

Nagy kihívást jelent az is, hogy a mai digitális generáció minél gyorsabban csak a legfontosabb, a leghasznosabb információk megszerzésére törekszik, ezzel oldják meg saját helyzetüket, amelyben kizárólag olyan ismeretanyagot sajátítanak el, amely szükséges a dolgozatra, az ellenőrzőre. Abban a szerencsés helyzetben van az irodalom, hogy interdiszciplináris, és nagyon sok módon kapcsolhatjuk más tárgyakhoz. A diákokra elsősorban az irodalom populáris rétege képes mély benyomást tenni, tehát fontos feladatunk, hogy aktuálissá tegyük az adott anyagot, és mindig párhuzamba állítsuk, kapcsolatot találjunk a mindennapi történetekkel, a digitális világgal, a dinamikus változásokkal (FÚZFA 2012, 21).

Fotó: Nemanja Milenković

A TÁRGY

Fehér Miklós

A csillár árnyai vékony csíkban futnak a fehér plafonon és a barna falakon. Az árnyékok három különböző pontban háromszor törnek meg, pontosan kilencven fokban, ott, ahol meg kell, hogy törjenek. A csillárban három villanykörte díszleg, vakítóan éles fénnel világítanak. Én a hátamon fekszem mozdulatlanul. Viszket a kezem, a lábam, az egész testem, de nem tudok megmozdulni. A csontjaim az előbb tűzforróak voltak, most jéghidegek. Vakarnám száraz, érdes bőröm, egészen addig, amíg el nem érek az ízületekig, ki nem vakarom a vért is a fedőréteg alól, de megmozdulni sem bírok. Az agyamban kattognak a gondolatok. Iszonyatosan izadok. Nem tudom eldönteni, hogy tettem-e előzőleg a hátam alá pokrócot, vagy sem, és csak az ágy durva posztójával érintkezem. Dobog a szívem. Utálok, amikor észlelem, hogy ver, mert akkor tudom, hogy valami nincs rendben. Hangosan lélegzem. Beszívom az orromon a levegőt. A szájamon keresztül kifújom, közben állatias hangot adok ki magamból. Hááá. Levegővételekor négyig számolok, hogy megtelítsem a tüdőmet, az ötödik másodpercnél egyetlen pillanatra megállok, becsukom a szememet, hattól tízig kifújom a levegőt. Minden egyes megkönnyebbüléskor elképzelem, hogy távozik belőlem valami vörös folyadék vagy szellem, a tüdőm emelkedésekor pedig kék trutumó költözik a sejtjeimbe, ami kimossa a salakanyagokat. Nem tudom, hogy nyitva van-e a szemem. A csillár mozdulatlanul lóg a plafonról, körötte egy bogár röpdös, folyamatosan nekiütődve a forró körtének, de nem adja fel a harcot. Dübörgő koppanás. Most először mozdulok meg, minden fájdalmat és gyötrődést félretéve odakapok a vérző fülemhez. Van alattam takaró, de abban már nem vagyok biztos, hogy az ágyon fekszem. Lehet, hogy a hideg csempére kerültem. A fülemből apró csöpekben szivárog a vér. A foltok eleinte különálló részecskék a pamutos anyagon, amelyek az erezeteket kihasználva folynak egymás felé, hogy saját medret vájjanak maguknak. Reszketek. Elkezdek vakarózni, de csak még rosszabb lesz, és még jobban dörszölöm magam: egyik kezemmel a másikat, egyik lábammal a másikat, a mellkasomat a földhöz csapkodom, ahogyan tudom, le-föl csúszkálók a padlón, ami lehet, hogy mégis az ágy volt, mert durván megütöm az oldalamat egy hirtelen mozdulat után. Kezemmel körbeérem saját magamat, babapózba görnyedek, és ekkor megnyugszom. Ölelem a testemet. Melegség áraszt el. A padló fényvisszaverődésében látom

a fehér plafont, amelyen fekete árnyak mozognak, hol vékony, hol vastag csíkban.

Eszembe jut, hogy pár évvel ezelőtt, amikor az egyik legközelebbi haveromnak megszületett az első gyereke, micsonda mosollyal pózolt a fotókon a kisbabát ölelve. Olyan idegen volt kezében az a tárgy, hogy azt sem tudta, miképpen kell fognia a saját lányát. Elég furcsa volt, amikor az akkori barátnőmmel babalátogatóba rohantunk, mert menni kellett, mert kötelező a megjelenés, gratulálunk, viszünk egy kis pénzt, fogalmam sincs, minek, hiszen nem mi hoztuk össze azt a tárgyat, amely eléggé rózsaszín volt, csukott szemekkel meg groteszk orral rendelkezett. Mintegy kárpótlás volt ez a hivatalos megtekintés, mert a tejfakasztóra valamilyen oknál fogva nem jutottam el. Kitaláltam egy indokot, amihez a végsőkig ragaszkodtam, hiába hívtak, kerestek, kikapcsoltam a mobilomat, nem válaszoltam senkinek. Napokig. A barátnőm külföldön tartózkodott, az idő tájt csalt meg először, én csak bágyadtan feküdtem egyedül a hálószobaágyunkban. Az a rózsaszín kis tárgy alapjaiban forgatta fel a társasági életünket.

Intruzív gondolataimban párszor elképzeltem, hogy a köldöksinórt fogva lengetem a fejem felett a kórházi szobában, miközben az anyuka hisztériarohamot kap, de le van kötözve, az orvosokat meg egyenként kirugdosom a harmadik emeletről, és csak azt hallom, hogy darabjaira törik az a nagy átlátszó üveg a földszinten, a neonfények meg olyan élesen világítanak, hogy hangosabbak, mint az anya dührohama. A tárgy egyetlenegyszer sem sírt, szorintem a képzeletemben már akkor halott volt, amikor megfogant, mert olyan nem lehet, hogy ez a tárgy él. A barátnőmmel akkor szakítottunk, amikor a ki tudja hanyadik tárgyviziten nem egészen tiszta pillanatomban azt mertem mondani, hogy jobb lett volna, ha a világ nem bővül még egy szerencsétlenül felesleges dologgal, ráadásul ilyen rondával. Artikulátlanul beszéltem, már nehezem ment a szavak formálása. Ígérettem, hogy jó lesz minden, meg hogy megváltozom, de jött a vakarózás, a fejfájás meg a remegés, és muszáj volt megint artikulátlanul beszélnem, ha csak két percig tartott az egész, akkor is.

Az elején még jó volt, nyílt a tudatom, de pont ez okozta a vesztetemet, mert azt is megláttam, amit nem feltétlenül kellett volna. Menekültem a valóság elől, aztán pont a valóság vágott pofán, pedig abszolút intelligens csávónak hittem magam. Még olyan is volt, hogy egy nő – régebben, a barátnőm előtt – úgy

nyilatkozott, hogy azért nem jön össze velem, értsd, még lefeküdni sem hajlandó, mert túl okos, nem is így fogalmazott, túl intelligens vagyok neki. Azóta sem hevertem ki, hogy ilyen alá- és fölérendelt viszonyt állítottam köztünk közé, mert én mélyen legbelül imádtam a mellérendelő szerkezeteket, és hiába igyekeztem minden erőmmel az ellenkezőjét bizonyítani az elkövetkező években, nem sikerült összehoznom vele azt, amit annyira akartam. Aki egyáltalán tudja, mikor használja az intelligens kifejezést, annyira hülye már nem lehet, és bár beismerem, hogy talpraesettebb voltam a fiatal csajnál, akkora óriási nagy különbség mégsem volt köztünk. A felállított hierarchia alapján alig lett volna valaki, akinél nem játszunk el ezt az alá- és fölérendelt viszonyt, akit meg én képzeltem magam fölé, vagy nem is létezett, én kreáltam, vagy már férjnél volt sajnos, pedig olyan Nádas Péter-rajongó volt, hogy hajnali háromkor részegen is tudta volna idézni a *Párhuzamos történetek* tetszőleges mondatát. Mint az *Éli könyvében* a főszereplő, fejből vágta az egészet, és ez különösen akkor hatott izgatón az agyamra, amikor azt a majdnem százötven oldalas undorító szexjelenetet citálta akkorra átéléssel, mintha nem létezne a holnap. A fejemben létrejövő nő sem volt tökéletes, olyan szívbetegségben szenvedett, hogy a nagy megerőltetés miatt szó szerint felrobbanhatott volna szervezetének központi egysége, és a

mellkasából úgy fröcskölt volna a vér a lobogó bőrcsafatok között, hogy az már inkább viccesen hatott volna, mintsem háborzongatóan.

A fülemből még mindig csöpög a vörös folyadék, de már fel tudok ülni, és az alattam lévő pokrócot a hátam mögé támasztom, úgy dőlök neki a falnak, aztán félig kifordulok, hogy a homlokomat a hideg burkolatnak simítsam, a testem meg természetellenes pózban kitekeredik. Nyújtóznak az izmaim, mint régen, amikor még napi szinten sportoltam, a trendi egészséges életmód megtartásáért. A szédülés hányingerrel párosul, kicsit olyan, mintha éhgyomorral ittam volna sok és erős török kávét cukor nélkül, annyi különbséggel, hogy hiába tartom mozdulatlanul a fejem, forog velem az egész neonfényes szoba. A három árnyék egyáltalán nem szabályos, már nem kilencven fokban törnek meg, de képtelen vagyok felidézni, miért történik mindez így, és jó lenne, ha a takaró nemcsak a hátam mögött lenne, hanem az egész vacak testemet is elfedné. A halántékom bizserog, a jobb arcpofám egészében zsibbad, a fogam vagy a fülem vagy a torokom izzik, talán mindhárom, az is lehet, hogy egyszerre. Idegesít a remegés, mert nem először fordul elő, és olyan jól kezelték már a múltban, mint tinédzserkoromban a folyton rám törő pánikrohamokat, szóval a figyelmemet a remegésre irányítottam, hogy észrevegyem, minden

rezdulésemet konstataáljam, így abbamarad, a fülemhez nyúlok, amely nem is vérzik, és valójában a szájból jött ki pár csöpp vér, ettől aztán rendesen beparázok, mert ez már egyáltalán nem jó jel, egyértelműen jelzi, hogy le kellene állni, de nagyon gyorsan.

Megint a tárgy ötlük fel, mint egy heuréka-pillanat a mesékben, a kivillanó fényes villanykörte a semmiből, régen láttam már. Vajon még mindig rózsaszín, és csúnya az orra? Jó lenne, ha nem így lenne, ha egyáltalán nem létezne az a tárgy, aztán visszafordítom magam, az egész testemet, letolom a gatyámat, és elborzadok a combom varas felületén, barna és száraz, ugyanakkor gennyes. Csontsovány kezemmel finoman dörszölni kezdem magam, de sírva fakadok: semmiféle fiziológiai változás nem történik, és én ezért boldog vagyok, mert bár odafönt még szállott gondolatok, amelyek nem kellenének, hogy legyenek, a testem már képtelen, hogy kárt tegyen bárkiben, bármilyen élő vagy élettelen tárgyban, és emiatt olyan eufória áraszt el, hogy már az sem érdekel, hogy intelligens vagyok-e, vagy sem, meg hogy még mindig felidézhető-e a Nádas párhuzamosainak ikszedik oldala, csak az a lényeg, hogy ismerem a függőségem okát, és még egy, még egy utolsó adag után most már rá tudok nézni úgy a tárgyra, hogy ne legyen gond.

könyv

VILLÁNYI LÁSZLÓ KÉK PULÓVERJEI

Fekete J. József

Villányi László:
Mindenek előtt.
Kalligram, Buda-
pest, 2020.

Közel húsz verskötetet jelentetett meg eddig Villányi László, különösen az ezredfordulótól volt szorgalmas, szinte minden évben kiadott egy gyűjteményt, emellett három évtizeden át a győri Műhely folyóirat remek száma-it szerkesztette. Bizonyára a lapszerkesztésben szerzett tapasztalata is kihatott arra, hogy verskötetei is zömmel tematikusak, költeményeinek motívumköre egyre szűkülő, szemlélete egyre inkább instrospektív. Mostani kötete tartalmi jellegénél és formai kísérletező kedvénél fogva fölfűzhető a többiek közé, de hangulatában, szellemiségében három fontos előzménye van.

Villányi költészetében állandóak a motívumok, gyakran ismétlődnek, ami egy önéletrajzilag behatárolt élményvilág esetében természetes, a költő azt foglalja versbe, ami megtörtént vele, amire esetleg vágyódik, ami a jelenben megérinti, megidézi emlékeit, fölkorlácsolja érzelmeit, vagy éppen csöndes kontemplációra utasítja. Azt is mondhatnánk, utóbbi köteteiben sorra ugyanazokról a dolgokról ír, viszont mindig egy kicsit másként. Az *Egyszer csak* (2016) című kötetben narratív történet-háló csomóiként bukkannak föl az édesanya, az édesapa, a folyó, a vízi és a víz melletti világ, a bicikli, a nő, a szerelem, a csontkinövés, a múlt kulcsai mint a bensőséges megszólalást generáló motívumok sora, a versek hangütése voltaképpen változatlan, a poétikai forma sajátos, egyedül. Az egységiséget támasztja alá, hogy egyetlen Villányi-kötet sem „összegereblyezett versek” gyűjteménye, hanem átgondolt rendszerben foglalják magukban a költeményeket. A versek címe itt egyetlen szóból áll, ami úgyszintén nem lehet véletlen, miként az sem, hogy csupán az első ciklust képezik háromsorosak, a későbbiek elvetik a lehetőséget, hogy a szöveget már rápillantásra versként éljük meg, de akárhány sorból is álljanak, mindig csak egyetlen mondat terjedelműek. A kötetben fontos szerepet játszik a könyv mottója: „Öleld át sorsod, panasztalanul!” Nyomatékos útmutatás: a sors panaszta-

lan elfogadása az emberi szellem magasművészete, egy világnézet alapja, a karma férfias elfogadása, az ok-okozati összefüggések lényegének fölismerése vagy anélküli tiszteletben tartása.

A témánkkal kapcsolatosan fontos gyűjtemény az *Egyszer csak* (2016), a hatvanéves költő verseinek kötete. Erre a hat évtizedre többször is utalnak a szövegek, amelyekben a beszélő az egyes szám első, második vagy/és leginkább harmadik személyében szólal meg, amivel átjárhatóbbá teszi az addig eltelt hat évtizedet, élők és holtak, valamint múlt és jövő közt teremt virtuális kapcsolatot. A jelenben olykor boldogan, bár leginkább fájdalmas hiánnyal kísért a múlt. Az önéletrajzi motívumok csomósodási pontjai átkötést teremtenek a versek között, „a kavicsok közt elporladt ígéretek, jövő időbe / vezető keréknyom” élethelyzetet teremtve meg, miközben egyes motívumok az előző kötetekből is, mintegy kulcsszavakként átcusúznak ide, vagy akár a gyakran emlegetett kulcsok, amelyek hol a homokban vesznek el, hol csak a hiányuk mutatkozik, pedig olykor roppant fontos lenne általuk rányitni az ajtót a múltba, a jövőre, az átélt vagy vágyott szerelemre, mint ahogy azt Villányi versei teszik.

Villányi László ajánlással ellátott verseiben (*Folyótól folyóig*, 2014) maga a szerző tárgyiasul a szövegekben, akár csak egy levélben, a dedikáció pedig inkább címzés, voltaképpen (önfel)ajánlás, és semmiképpen sem tisztelgés, nem hommage, hanem a címzett műve és a versben megszólaló „közös” élményének jelzése. E három kötet poétikai módszertana bukkann föl a *Mindenek előtt* verseiben, és válik a kötet ívét feszesen tartó oszloppá. Az *Egyszer csak* verseinek beszélője hatvanéves, a mostanié hatvanöt. Életkora teret nyit a visszatekintésnek és a befelé fordulásnak egyaránt. A könyv első ciklusába (*nap mint nap*) sorolt költemények a korosodó lírikus látványélményeit, emlékeit, kedvenc motívumait, a szerelmi ráhangolódás remegéseit veszik számba, tetten érhető rezignációval. A versek címe minden esetben kétszavas, és kisbetűvel kezdődik, a beszélő pedig az egyes szám három személyének valamelyikeként szólal meg. A költő mintha érezné, hogy egyes verssorai nehezen „jönnek át” az olvasónál, ezért a második ciklusban (*mondatai közé*) tömbösített verssorokban fűz kiegészítést az előző ciklus költeményeihez, ez a *Folyótól folyóig* kötetben kidolgozott „közös élmény”, annyi különbséggel, hogy a költő saját magával folytat értelmező, magyarázó, gondolatot felfejtő párbeszédet. Az ide sorolt költemények címe nagy kezdőbetűvel kezdődik, és kettőt kivéve mindössze egy szóból áll.

A visszatekintő összegzés tárgyilagos: „biciklizett tíz, sétált huszonegy, várakozott harminckét / évet. Össze is állt életrajza” (*szemedben haldoklik*), egyben talányos: „Végül is özvegy vagy. A szerelem özvegye” (*ugyanúgy talált*), rendkívül tapintatos: „Álmomban hosszasan válogattam a halálnevek között, / melyikkel okozom a lehető legkisebb kellemetlenséget.” (*nem találsz*) Ugyanis kétségtelen: „Majd rólad is egyik percről a másikra kezdenek el múlt / időben beszélni. (*ébredésig tart*) Különös a költő vonzódása a pulóverekhez. Versbe is szedi egy helyen, hogy „Ha egymás mellé lehetne függeszteni, milyen / pulóvereket hordott gyermekkorra óta, láthatnánk életrajzát.” (*saját életembe*) Az általam ismert költeményei alapján a kéket részesíti előnyben, noha a mostani kötet fülszövege fölötti portrén valami rozsdavöröset öltött, de hát az olvasó is tévedhet. Abban viszont már nem, hogy Villányi szerint az utolsó pulóvere is kék színű lesz: „Ha jól sejtem, a kék palicsi váza kicsinyített másában éppen / elférnek majd halmvaim, s gond nélkül sülyednek a mélybe. / Csak az a kérdés, fiaim hogyan juttatják el a folyó közepéig.” (*rájuk vár*)

Villányi nagy álmodozó, hacsak ő maga is nem álomteremtő. Igyekszik megkapaszkodni az érzékelhető világ alakítható terepén, saját kertjének folyamatosan gazdagított botanikai világában, hú kertészként ültet és gyomlál, miközben eltöpreng, mi végre is ír a költő. Előbbre való-e a kertészkedés a költészetnél? Ennél a kérdésnél óhatatlanul vissza kell tekintenie saját költői művére, ami bölcs önelemzése és önreflexiója alapján nem egyéb, mint átverés:

Ma már hihetetlennek tűnik, de egy időben összetévesztettek azzal a valakivel, aki verseiben létezett, hetet-havat összehordott rólam, négy városban is megszülettem, más-más évtizedben, sőt évszázadban, persze a legígéretesebb csillagjegyben, beleéltem magamat, hogy mégsem vagyok unalmas alak, próbáltam utánaolvasni a rólam szóló történeteknek, hátha igaz valamelyik, elhittem, ábrándos a tekintetem, ámulasok mondataim, volt képem elfogadni a rajongást, még bensőséges barátomat is sikerült átvernie, aki fennen állította, megfogtam az Isten lábát, amikor követelni kezdtek rajtam a virtuóz hegedűjátékot, kiderült, egyetlen erényem a csönd, voltaképpen a hallgatásban vagyok otthon. (*Átverés*)

AKARSZ-E JÁTSZANI HALÁLT?

Kovács István: *Shakespeare a Corvin közben.* Magyar Napló, Budapest, 2018.

A sehonnai egek alatt ejtőernyők girlandjai...
A Különleges Hadtest közel: megszállta már a Holdat is.
(...)
Monológjával feltűnik a lenni-vagy-nem-lenni tankja.
A mese-dráma véget ér...
Már lángol a halál vastapsa.

(Kovács István: *Shakespeare a Corvin közben*)

Kovács István, a Széchenyi- és József Attila-díjas költő, író, történész, polonista ebben a művében az elmúlt tizenkét év lírai alkotásait gyűjtötte össze, hat ciklusba rendezve. Költői világának egyik jellegzetessége a történelemhez való rendkívül erős személyes kapcsolódás. Gyermekkori olvasmányélménye indította el a lengyel kultúra és történelem iránti érdeklődés felé. Az 1956-os forradalmat tizenegy évesen élte át, él-

ményeiről 2006-ban jelent meg *A gyermekkor tündöklete* című regénye, amelyből játékfilm is készült, a *Budakeszi srácok*.

Érettségi után 1963-ban sikeresen felvételizett az ELTE lengyel-történelem szakára. Az egyetemen kapcsolódott be a Kilenck elnevezésű költői csoportosulás életébe, a társaságnak tagja volt többek között Oláh János, Mezey Katalin és Utassy József is.

Első önálló verseskötete 1973-ban jelent meg *Havon forgó ég* címmel, majd a 80-as években fordult ismét a történelem felé, kötete jelent meg Bem Józsefről és a szabadságharc idején Magyarországon harcoló lengyel alakulatokról is. A történettudomány kandidátusa címet szintén az utóbbi témáról írt tudományos igényű munkájával szerezte meg 1992-ben.

1990 és 1994 között a varsói magyar nagykövetség kulturális tanácsosaként dolgozott, majd 1994 és 1995 között, valamint 1999-től 2003-ig krakkói főkonzul volt. Ő volt az első diplomata

és az első magyar, akit Krakkó díszpolgárává avattak.

A 2015-ben megjelent, történelmi munkásságába illeszkedő *Honvédek, hírszerzők, legionisták* című kötete után ismét a szépirodalomhoz fordult.

Ennek a verseskötetnek a megjelenése után tett egyik nyilatkozata alapján úgy vélhetjük, a *Shakespeare a Corvin közben* akár a lírai életmű lezárása is lehet, mert a szerző bizonytalan azzal kapcsolatban, hogy van-e még egy újabb évtizede a következőhöz. Kovács István szavai szerint elérkezett a csend, a szemlélődés ideje. Ez az az állapot, amely visszahozza a csecsemőkor, a világ befogadásának természetesszerű állapotát. Az a léthelyzet, amely szükséges számára a versírásához, akkor van jelen, ha megrendültség is képes társulni hozzá. (A csend, a szemlélődés ideje – Találkozás Kovács István költővel. Magyar Kurír, 2019. március 23.)

A versekben a gyermek szemével láttatja a történelmi ese-

ményeket. „Meghatározó része volt az életnek az 1956-os forradalom. A versek tartalma nagyrészt korai élményekről szól, amikor beleütköztem a történelembe. A gyermekkor gondolatok állandóan bennem lüktetnek. Azokról az impulzusokról írtam, amelyek engem felnőtte tettek” – vallja Kovács István. (*Shakespeare a Corvin közben*. Hatvani Hírlap, 2019. január 3.)

A kötet címadó versének helyszíne a Corvin köz (Budapest VIII. kerületében, a Ferenc körút és az Üllői út sarkának közelében található), amely, mint tudjuk, arról nevezetes, hogy itt volt az 1956-os forradalom felkelőinek egyik legfontosabb és legtovább kitartó ellenállási pontja, amikor a beözönlő szovjet tankok verbe tiporták a magyar forradalmat.

A Corvin közben „kizökken az idő”, a létezés maga is kérdésessé válik. Ahol a halál lánctalpasai közelednek, ahol az emberélet nem számít, ott a líra is megfagy. Kovács István objek-

Lódi Gabriella

tív lírája a kisfiú emlékeit akárha kimerevített képekben, dokumentálva adja át nekünk. Mert ott és akkor a „lenni vagy nem lenni” kérdése másodpercek töredéke volt csupán, számunkra pedig versekbe zárva lüktet az eleven történelem. Fegyverrohogás némítja el Shakespeare sorait a Corvin közben: „A gondolat az élet rabja csak, / Az élet pedig az idő bohóca, / S az idő, amely a világ tanúja, / Megáll majd.”

DE MI LETT A NŐVEL?

Mezei Zsófia

Fotó: Herédi Krisztián

Anton Pavlovics Csehov – Kiss Csaba: *De mi lett a nővel?* Zentai Magyar Kamaraszínház. Rendezte: Dévai Zoltán. Szereposztás: Gyabkin – Papp Arnold; Jura – Virág György; Aljosa – Szilágyi Áron. Korrepetitor: Koncz Éva.

Ha az ember hosszú hónapok után újra a nézőtér soraiban ül, eleinte valószerűtlennek, szinte ismeretlennek tűnik a helyzet, amelyben élő embereket lát játszani, úgy igazából. Hiszen csehovi magányunkban nem mutatkozott lehetőség a szellem efféle kényeztetésére. A remtelét nem engedheti meg a társas szórakozás, illetve szórakoztatás, urambocsá! művelődés luxusát. Mégis, az agy lassan kutatni kezd, és emlékezni, felveszi azt a régen elejtett fonalat, amely az élet egyéb, korábban természetesnek tűnő velejáróival együtt elveszni látszott. Felveszi a fonalat, és lassan követni tudja a hozzá hasonlóan izgatott színészek játékát, így végre újra megszülethet a színház.

A Zentai Magyar Kamaraszínház új évadának első (és talán nem az egyetlen) bemutatója, a *De mi lett a nővel?* című előadás újra a színház soraiba csalogatta a város színházkedvelőit. A 1997-ben bemutatott drámát Csehov novelláinak felhasználásával Kiss Csaba írta. A Győri Nemzeti Színház ősbemutatója óta számos sikeres előadás született a drámából az ország különböző pontjain, valamint egyes határon túli színpadokon is, úgymint az Újvidéki Színházban 2004-ben, Puskás Zoltán rendezésében. A másfél évtizeddel ezelőtti kamara-előadás színporkázó szellemességével igazi csemeget jelentett a szórakozni vágyók számára, csakúgy mint az újabb vajdasági színészgeneráció most bemutatott előadása, amely a munka mellett vélhetően a részükre is jutalomjátékká válik. A darabot Dévai Zoltán, a kamaraszínház színésze rendezte, az előadás három főhősét pedig színésztársai, Szilágyi Áron, Virág György és Papp Arnold alakítják.

A Csehov-novellák történetei egy sajátos téma, illetve kutatás fonálára fűződnek fel, nevezetesen az áhított nő együttes keresésére, ami során számos anekdota és információ kerül napvilágra a titokzatos és szenvedélyes hölgy kiletéről. A három esendő vándorszínész pedig egymással versengve idézi meg a ledér Irina Bikulina szerelmi életének változatos állomásait. A sodró lendületű előadás során lassanként fény derül arra is, hogy mindhárom színészt személyes történetek kötik a titokzatos hölgyhöz, valamint hogy a trió mindegyik tagját hasonlóan érzékeny szálak fűzik hozzá. Ilyen módon próbál Jura, Gyabkin és Aljosa a társainál ava-

tottabban mesélni. Jura (Virág György), a mindig túlzó, izgága színész, mintha csak barátait szeretné ugratni, mindvégig a fő narrátor és a rendező szerepét tölti be a jelenetek során. Virág György kitűnő képessége, hogy az egymás után felbukkanó karakterekből a legkomikusabb figurát formálja, ezúttal is kiválóan megmutatkozott. Játéka könnyed, de átgondolt, mentes a komédia esetlegesen kínálkozó felszínességétől. Gyabkin gyermekien játékos és csibész figurájának megszemélyesítése nyilvánvalóan az őt megformáló Papp Arnold örömeire szolgált, hiszen ahogyan az előadás szereplői is folytonosan egymást erősítették játékukban, úgy a színészek személyisége is tökéletesen kiegészítette karakterük vonásait. Szilágyi Áron lírai és érzékeny, hősszerelmes Aljósájának vérmérséklete szembetűnően elüt két barátjának szüntelen szípkázásától, mégis ugyanolyan mértékben járul hozzá a produkció termékeny áramlásához.

Az élmények és történetek gyors egymásutánja és a címadó kérdés megválaszolatlansága adja tehát az előadás lényegi tartalmát; a néző mindvégig sejtí, hogy a nő felbukkanása valóban olcsó feloldozást jelentene a szereplők számára. Az áhított nő hiánya az előadás végére sem oldódik fel, hiszen Jura egyik legkomikusabb történetéből kiderül, hogy Irina Bikulina – fogász férje minden igyekezte ellenére – nyomorban és betegségben hal meg. Igazi oroszos csattanóként a legfergetegesebb jelenet végén szembesül a néző a *femme fatale* halálhírével, hogy a későbbi levezető történetekben maga a három főszereplő fedje fel a hozzá kötődő személyes történeteit. A személyesség ellenére mégis ezen a ponton válik Irina minden vágyott és keresett nő egyetemességévé, aki a szenvedélyes, sodródó, örök Nő ideájaként él a férfiszívekben. A darab műfaji meghatározása nem véletlenül *férfimese*.

A minimális színpadi kellék, valamint a funkcionális fényhasználat mellett szembetűnő, hogy az előadást a rendező teljesen süketen hagyta. A színészek által keltett aláfestő zörejeket leszámítva egyetlen zenei hang sem segíti a hangulatot, így az atmoszférát teljes mértékben a szöveg határozza meg. Ezért is annyira hatásos, hogy a hiány átható megjelenítéseként a szereplők tökéletesen megszólaltatott háromszólamú a cappella kórusa zárja az előadást, lírai magasságba rugaszkodva, mitikus alakká változtatva a Nőt.

A darab Anton Pavlovics Csehov *A fogadás*, *Ellenségek*, *Szerencse fia*, *Általános műveltség*, *Sebészet*, *A diplomata*, *Vesztett ügy* és *Regény nagybőgővel* című novelláinak részleteire, illetve motívumaira épül.

MOSOLYDALLAM

Agárdi Gábor

Azon az estén is hullott egy kis égi áldás. Az eső szelíden szemerkélt, miközben Marcelin az utcai forgatagot kémlelte Jules kávéházának melegéből. Harmonikája a jobb lába mellett pihent. A Soproni Fratelli műhelyben készült hangszer volt az első, amit vásárolt. Azt ismételte, hogy végső nyughelyére is magával vinné.

– Vagy legalább csak dobjátok oda mellém. Sosem lehet tudni – mondogatta sokszor, mosolyogva, miközben ült és várt. Maga sem tudta, hogy mire. Csak úgy. Mintha az lenne a legtermészetesebb dolog a világon, hogy egyszerűen csak int a főúrnak, aki erre teljesíti minden kívánságát.

Párizs díszpolgáraként az utcán zenélve keresett egy kis kiegészítőt. Csekély nyugdíjából nem tudta fenntartani azt a kétszobás lakást, amelyet a polgármestertől kapott. A szerződés miatt nem adhatott túl rajta, vizsautasítani meg nem szerette volna, ezért a fény városának kopottas vagy fényűző negyedeiben szórakoztatta a nagyérdeműt. Egykor Édith Piafot kísérette, most pedig folyton azért imádkozott, hogy napjában legalább néhány franknyi mellékes összegyűljön. Nem számított nagyétkűnek, igaz, étvágya sem volt igazán. A Le Petit Parisien mellett a másik törzshelyére, a Chartier étterembe járt. Egy hangulatos bisztró, ahol egyszerű fogásokat szolgáltak fel. Egy néhai vasútállomás váróterméből kialakított vendéglő, ahol megállt az idő. Ám nem csupán azért, mert a falóra olykor nem járt. Marcelin itt kizárólag vajon párolt fahéjas almát fogyasztott, amelyet egy palack Perrier ásványvízzel öblített le. Gyerekkora óta kedvelte ezt a finomságot. Nagyanyja minden vasárnap ezzel várta. Az illatától mindig meghatódott, bár mostanában valahogy úgy érezte, hogy elfogytak a könnyei, mire sírni tudott volna. Hazafelé most is útba ejtette a Daguerre utcát, ahol egymás után sorakoztak a tarka portékát kínáló üzletek. A muzsikuszor betért Basile vegyesboltjába is, ahol rendre néhány szál Montecristo szivart vásárolt. Az Algériából származó szatócs elegánsan előhúzott párat a pult titkos rejtekéből. Szinte mindennel szolgálni tudott, amit a kedves vevő óhajtott. Amiből pedig éppen kifogyott, azt gyorsan beszerezte. A muzsikuszor a lakásába érve kényelembe helyezte magát porlepte karosszékeiben, majd meggyújtott egy gyertyát. Fényénél rárobantott egy kubaira. A füst szárnyra kelt a szel-

lőzőn át, ő meg szinte beleszédült az élménybe. Lelkiállapotának impresziói nem hagyták nyugodni.

– Nincs idő a gyászra – mormolta magában Marcelin, miközben arra gondolt, hogy ő is ugyanolyan érzéketlen, mint mindenki más.

– A múltkor is olvasom, hogy elhunyt az az ismert színművész, Philippe. Előtte pár héttel még Jules kávéházában láttam, azután már az egyik vasárnapi újságból köszönt vissza a neve. Sírnom kellett volna, vagy legalább felsőhajtani, de én egyszerűen csak a földre dobtam a lapot, és szedtem a lábam, mert muzsikálni siettem a Le Petit Parisien teraszára. A művész úr kilehelte a lelkét, én meg... Tudom, hogy rám is ez vár, ha elköltözöm az örök vadászmezőkre. Akkor sem fog senki akár csak egy könnycseppet is hullajtani értem. Idejük sem lesz rá az embereknek. De meg is érdemlem majd, mert önző voltam... Mít voltam, vagyok... Rohan a világ, és olykor az az érzésem, hogy vele viharzok én is. Az istentit az egészbe.

A harmonikás másnap reggel a kis székre rogyott Jules kávéházának teraszán. Hangszerének súlyától még arra sem maradt ereje, hogy észrevegye a fellegek takarásában megbújó napsugarakat. A sárguló leveleket sem figyelte szinte sosem, mert tudta, hogy egész életükben ámulatba ejtő halálkeringőjükre készülnek.

Aznap rutinból indította a repertoárját. Aztán egy belső hang készítésére Charlie Chaplin egyik szerzeményébe kezdett. A szólt, amelyet egyik nagy kedvence, Judy Garland is énekelt. 1960-ban Marcelin is fellépett vele a párizsi színpadon, a zenekar tagjaként kísérette. A törekeny előadó derűsnek hatott éneklés közben, de szeméből ömlött a könny. Önmagával küzdött a deszkákon. A tragikus sorsú díva egyenesen az életéért harcolt azon az estén, ahogyan most az idős harmonikás is. Marcelinnek minden egyes hang után Philippe jutott az eszébe, és persze a „csavargó” örök érvényű melódiájának szövegfoszlányai.

„Fedd el a szomorúság minden nyomát, akkor is, ha könnyeznél már... Mosolyogj, mit ér a bánkódásod? Rájössz majd, hogy az élet még így is megér minden fáradságot” – dalolta lágyan, miközben eleredtek a könnyei. A vén zeneművész pedig csak játszott tovább, bele a világba. Gyásszal teli szívvel, de végre a megnyugvástól mosolyogva.

Fotó: Nemanja Milenković

HERKULES ÉS ATLASZ SZABADKÁN

Vass Géza

Harminchárom éve a városházán dolgozom, és a Kertvárosból jövet szinte mindennap a valamikori Nemzeti Kaszinó, a mai Városi Könyvtár épülete előtt megyek el. Számptalan tanulmányt olvastam róla, sőt magam is több cikkben foglalkoztam vele. Szinte mindent tudok az 1896-ban emelt épületről. Gordana Vujnovičtyal még könyvet is írtunk tervezőjéről és építőjéről, Raichle Ferencről. Az épületnek azonban a mai napig is van egy nagy titka: ki alkotta a főtérre néző teraszt tartó alakokat? Ezt a kérdést a mai napig senki sem tudta megoldani. Számptalan kutató próbálta megtalálni a titok kulcsát, legalább egy írásos dokumentumot, amely felfedné a szerző kilétét, de ilyen a mai napig nem került elő. Az akkori újságok bőszegesen foglalkoztak az épülettel, az építkezés minden részletéről naponta beszámoltak. A díszítésekkel is foglalkozva, megemlítik a díszterem mennyezetére készülő monumentális festményt – ám a szobrokról nem tesznek említést.

Először Bela Duranci művészettörténész írásában találkoztam a szobrok értékelésével. Duranci kiemelkedő alkotásoknak tartja őket, és rendkívül jól képzett szobrász keze munkáját látja bennük. Amikor sorra veszi a lehetséges alkotókat, legvalószínűbbnek gondolja, hogy az Telcs Ede szobrászművész.

Telcs Baján született 1872-ben, és Budapesten halt meg 1948-ban. Szabadkán töltötte gyerekkorát. A négy gimnáziumi osztály elvégzése után apja Budapestre vitte, Maász Kálmánhoz szobrászinasnak. Tizenöt évesen visszatért Szabadkára, amelyet 1888-ban ismét elhagyott, hogy Bécsben folytassa tanulmányait. Magyarországra huszonhárom évesen tért vissza, és Budapesten telepedett le. 1895. október 1-jétől egy évig katonai szolgálatot teljesített. Nekünk ez azért fontos, mert a Nemzeti Kaszinó épületét 1895 augusztusában kezdték építeni, és 1896. október közepén fejezték be. Telcs az építkezés alatt katona volt, és csak az épület befejezése után szerelt le. Két évvel később bevonult a nyári két hónapos gyakorlatra a szabadkai 6. honvéd

gyalogezredhez. Ekkor ismerkedett meg Gerófi Annával, akit 1900 tavaszán vett el feleségül. Az évek tükrében Duranci feltevése lehetséges, de csakis azzal a kikötéssel, hogy a szobrok az épület befejezése után kerülhettek fel a homlokzatra. Ez magyarázza, hogy az építkezés alatt miért nem emlegetik a szobrokat. Az épület átadása után azok már elkeverték a sajtó figyelmét.

Érdekes kérdés, hogy Telcs és a tervező Raichle ismerhették-e egymást. Az ismeretség mellett szól, hogy a Nemzeti Kaszinó építése előtt mindketten Budapesten éltek. Raichle amellet, hogy kitűnő építész, közismerten nagy műgyűjtő is volt. Telcsset ekkor már az elismert szobrászok közé sorolták. Az akkori művészörökben könnyen találkozhattak. A két művész közel egyidős volt, három év választotta el őket egymástól. Tudjuk, hogy – eredeti nevükön – Eduard Teltsch és Franz Josef Raichle családja is német nyelvterületről származott, és mindkettőjük anyanyelve a német volt. Ez is kapocs lehetett közöttük. Telcs Szabadkán nevelkedett, és itt járt iskolába. Az 1890-es évek második felében sokat tartózkodott a városban. Gyerekkorából és iskolaéveiből sok szál fűzte ide. Felesége is szabadkai volt. Raichle a kaszinó megépítése után döntött úgy, hogy városunkban marad, és ő is itt adta nősülésre a fejét. A két kiemelkedő művész a kisvárosban szabadkai német értelmiség köreiben nem kerülhette el egymást. Bela Duranci feltevése ezeknek a tényeknek a tükrében szerintünk legközelebb áll a megoldáshoz, de továbbra is hangsúlyozni kell, hogy erre kézzelfogható bizonyítékunk még nincs.

Kata Martinović Cvijin a másik ismert szabadkai művészettörténész, aki Raichle Ferenc életművével foglalkozott. Durancihoz hasonlóan neki is szemtet szűrt a szobrok és az épület mérete közötti ellentmondás. Duranci ezt azzal magyarázta, hogy a szobrász elképzelése szerint a két szobrot nemcsak a terasz alátámasztására szánták, hanem ilyen módon szerették volna emelni az egész épület monumentalitását is.

Kata Martinović Cvijin ugyancsak Telcsben látta a lehetséges alkotót. A túlméretezett figurákat az igen kicsi és keskeny bejárati ajtó két oldalán üzenetként fogta fel, amely szerint ebbe az intézménybe a bejutás csak igen kevés, kiváltságos személynek lehetséges. Ezt a feltevést azonban mindjárt el kell vetni. A kaszinó előtti nagy teret csak közvetlenül a szecessziós városháza 1908-as megépítésének kezdete előtt alakították ki, addig a szobrok egy üzlettel tele-tűzdelt keskeny utcára néztek. A sokat emlegetett kis ajtó pedig nem a kaszinó bejárataként szolgált, hanem az alagsorban kialakított üzlethelyiségek egyikeként bejárataként, amelyeknek az intézmény működésének költségeit kellett fedezniük. E mögött az ajtó mögött volt a város egyik leghíresebb sörözője, amelyet a Pilaszanovits család tartott. A két főbejárat ma is könnyen kivehető, az egyik az akkori Wesselényi utcára (ma Radić fivérek utca), a másik pedig az Úri utcára (ma Dušan cár utca) nyílt. A kaszinó hivatalos része és az üzlethelyiségek egymástól el voltak választva. Azok a művészettörténészek és építészek, akik az épülettel foglalkoztak, a teraszt alátámasztó figurákat Atlaszoknak nevezik, és ez az elnevezés ma is elfogadott a szabadkaiak között. Én is így neveztem őket, idomulva a többséghez, egy pillanatra sem kételkedve annak pontosságában.

Az év elején egy alkalommal munkába jövet a megszokottnál is többen sűrögtek az épület előtt, főleg távol-keletiek, akik igyekeztek minél jobb szögből lefényképezni bakancslistájuk legújabb szerzeményét. Amíg vártam, hogy elmúljon a sürgés-forgás, és kikerüljem a fényképezőgépek fókuszát, azon gondolkodtam, hogy egy távoli kultúrából ide csöppent idegennek mit is jelent egy ilyen épület. Megpróbáltam a helyükbe képzelni magamat, és amennyire csak lehetett, az ő szemükkel nézni az európai neobarokk e kiemelkedő alkotását. Természetesen az Atlaszokkal kezdtem. Akkor figyeltem fel rá, hogy ágyékukat oroszlánfej fedi, mellettük szemtet szűrnak a lelógó éles

karmok. A szakállas figurák hátukon viselik a megnyúzott oroszlán bőrt, ez védi meg őket a goromba tehertől. Ekkor koppant az alma a fejemen: ez nem is Atlasz, hanem Herkules. A képeken és szobrokon az elmaradhatatlan bunkó mellett az oroszlánbőr az, ami az ókori szuperhőst mindenki számára felismerhetővé teszi.

Héraklész vagy Herkules, ahogy a magyar nyelvben meghonosodott, az ókori görög mitológia egyik legismertebb hőse. Zeus és Alkméné tirünszi királyné gyerkeke. Megszületése után Héra azonnal megsejtette, hogy ismét egy szerelmi kaland gyümölcséről van szó, és bosszút esküdött ellene. Lépten-nyomon csapdákat eszelt ki, hogy megkeserítse az életét. Mivel tudta, hogy erejétől nem foszthatja meg, ezért tébolyt bocsátott rá. Herkules örültségi rohamában saját kezűleg végzett három gyerekével. Ekkor jött Héra igazi bosszúja, ismét megvilágosította Herkules elméjét. Herkules szegényében Delphoiba ment, hogy Apollótól kérjen tanácsot. Az isten Püthián keresztül azt üzentte neki, hogy menjen el Mükéné királyához, tizenkét évig szolgáljon neki, és ha elvégzi azt a tíz feladatot, amit ő határoz meg, akkor megtisztul a gyalázattól, és elnyeri a halhatatlanságot. A feladatok sorában az első a nemeai oroszlán megölése és megnyúzása volt.

A nemeai oroszlán egy Nemea környékén élő gonosz szörnyeteg a görög mitológiában. Az oroszlánt Tüphón és Ekhidna gyerekének tartják, de más elbeszélések szerint a holdról hullott alá, Zeus és Szeléné ivadékaként. Harmadik lehetséges eredetként a Khiméra szülöttének mondják.

Az oroszlán rettenetesben tartotta Nemea környékét, bőrén nem hatolhatott át semmi, fegyver nem árthatott neki. Amikor Herkules először mérközött meg vele, összes harci eszköze – íja és nyilai, saját maga által vágott olajfa buzogánya és bronzkardja – csödöt mondott. Bezavarta egy barlangba, amelynek két kijárat volt. Az egyik kijáratot eltortalszolta, a másikon pedig behatolt, majd saját kezűleg megfojtotta.

Forrás: kozterkep.hu

Forrás: hu.wikipedia.org

A CSÉPE-KERESZTEK

Molnár Tibor

Herkules órákat töltött sikertelenül az oroszán megnyúzásával, fokozatosan öntötte el a düh, mivel úgy tűnt, nem tudja véghez vinni első feladatát. Pallasz Athéné vén szipirtó formájában rávezette a nagy erejű hőst arra, hogy a legmegfelelőbb eszköz az állapot bőrének lenyúzására maga az állapot karmái. Ezzel az apró isteni beavatkozással Zeusz fia teljesítette próbáját, és visszamehetett Mükénébe. Ezt követően pajzsként hordta magán a sérthetetlen bőrt.

Herkules teljesítette a tíz feladatát, de a mükénéi király ebből kettőt nem fogadott el, ezért még kettőre szükség volt. Ráadásul a fogadalmi tizenkét év sem telt meg le, csak nyolc év és egy hónap.

Tizenegyedik feladatában meg kellett szereznie a heszperiszek aranyalmáit, amelyeket Ladón, a százfejű, halhatatlan sárkány őrzött. Az aranyalmák Gaia nászajándékai voltak Zeusznak, amikor Hérát feleségül vette. Ladónnal még Héraklész sem mert megmérkőzni. Prométheusz tanácsára, akit annak idején ő szabadított meg láncaitól, elment Atlaszhoz.

Atlasz a görög mitológiában a titánok leszármazottja, az óriás, aki a vállán tartja az égboltot, egy titán és egy tengeri nimfa gyereke és Prométheusz testvére. Ő a heszperiszek és a pleiaszok atyja, és gyakran őt tartják az elsüllyedt Atlantisz első királyának is. Részt vett a titánok lázadásában az olimposzi istenek ellen, amikor megostromolták a mennyeket. Az istenek csak nehezen tudták győzni, így Zeusz büntetésül Atlaszt arra kárhoztatta, hogy örökké vállain tartsa az égboltot.

Herkules megkérte Atlaszt, hogy hozza ki neki az aranyalmákat, cserébe átveszi tőle az égbolt tartását, amíg vissza nem ér. Atlasz boldogan ki is hozta az almákat, de az égboltot már nem akarta visszavenni. Herkules ezért azt kérte Atlasztól, hogy fogja meg egy pillanatra az égboltot, csak addig, amíg hoz egy párnát a vállaira, mert nagyon nyomja a teher. Atlasz beugrott Herkules trükkjének, és visszavette az égboltot, ő pedig kerekét oldott az almákkal, és elvitte őket Mükénébe.

A két szobor között látható még egy elem. Maja Rakočević Cvijanov szobrász-restaurátor szerint egy turulmadár, amely a millenniumi ünnepek hevületében került az ajtó fölé. A sok feltételezés között ez is elfér. Szerintem a turul, ha turul, a két Herkules-figura előtt már fent volt a homlokzaton, és nem képez vele egy egységet. Jól kivehető, hogy a madár szárnyait megkurtították, aránytalanul rövidek a testéhez képest, ezt biztosan a később odahelyezett szobrok nagysága tette indokolttá. A monumentális Herkules-szobrokon kívül a barokk építészethez illően még számos kisebb-nagyobb szobor, címer és váza díszíti az épületet. Ezek a gipszből készült elemek nem képviselnek nagyobb értéket.

Az oroszán bőrébe burkolt Herkules és Atlasz történetét a homlokzati szobor abban a pillanatban merevíti ki, amikor Herkules tartotta az égboltot Atlasz helyett. Az égbolt alátámasztása és Atlasz neve annyira összekötődött a köztudatban, hogy ezt mindenki kész ténynek vette, és nem is vetették komolyabb analízis alá a valamikori Nemzeti Kaszinó szobrait. Ha nincsenek a kínai turisták, nekem sem szűrt volna szemet az ágyékon csüngő oroszánfej.

Az utak mentén álló kő-, fa- vagy bádögkereszteknek (latinul: crux viator) megvan a maguk története, amely gyakran szomorú is lehet. Felsőhegytől 2 kilométerre délre áll egy ilyen, az első világháborúhoz kötődő kereszt, amely a köztudatban Csépekereszt néven ismert.

A szakrális kisméltűveknek minősülő útszéli keresztnek a gyakorlatban a tájékozódást is segítik a tájegységek – falu, tanya, birtok, mező – végének vagy kezdetének jelzésével. A települések fejlődésének, növekedésének következtében gyakran az ősi településhatárt is jelezhetik.

Átvitt értelemben az út menti keresztnek a lelki eligazodást szolgálják, figyelmeztetnek a kezdet és a vég jelentőségének felismerésére. A vallásos embert imádságra vagy legalább keresztvetésre készítetik. Jelképesen utalnak arra, hogy az Isten fia az emberrel együtt járja a küzdelmes földi utat. A hegycsúcson és dombtetőkön állított keresztnek a vertikális határokat jelölik: a hozzájuk való felkapaszkodás azt is jelentette, hogy a kereszt lábánál megpihenő és letérdelő ember megéri és megéri, hogy a világ határához, illetve megsejtéséhez érkezett el.

Az út menti keresztnek zömét – amelyet az egyház csak felszentelt – 1850–1930 között a hívek állították saját költségükön. Általában a nők viselték gondjukat, imádkoztak náluk. A férfiak, elhaladva előttük, megemelték kalapjukat. Halottak napján rendszeresen gyertyát gyújtottak tővükben, a búcsújárások útjába eső kereszteteket vallásos énekkel, imádsággal köszöntöttek.

A huszonkét éves Csépe János és a tizenhét éves Tóth Anna 1881. október 4-én a zentai Szent István-templomban kötött házasságot, és a Felsőhegytől délre fekvő tanyájukon kezdték meg közös életüket. Első gyermekük, Katalin itt született meg 1882-ben, majd sorra a többiek: Péter Pál (1884), Szilveszter Miklós (1885), Ágnes (1887), Dénes (1889), Antal (1890), Vilmos (1892), István (1894), végül 1895-ben András. Abban az időben a nagy gyermekáldás jelentős gyermekhalandósággal is járt: a felnőttkort csak Katalin, Miklós, Ágnes és András érték meg.

A Csépe család hozzávetőlegesen 40 kataszteri holdon gazdálkodott. 1913-ban házat vásároltak a városban, az Újkút utca 12. szám alatti házat vették meg 7800 osztrák–magyar koronáért. A 1900-as évek elején 1 kilogramm szízarany (az ún. pénzláb) 3280 osztrák–magyar koronát ért, vagyis átszámolva a megvásárolt ház ára 2,37 kilogramm szízaranyat tett ki. 1913-ban egy kat. hold szántóföldet Bács-Bodrog vármegyében, ahol az egész Magyar Királyság tekintetében a legértékesebb volt a föld, átlagosan 1884 osztrák–magyar koronáért adtak-vettek.

1914 nyarán kirobbant a nagy háború, és Csépe Andrást a mozgósításkor hadba szólították. Öccse, Miklós 1916 májusában, huszonegy évesen vonult be. Mindketten a cs. és kir. 86. szabadkai gyalogezredhez kerültek: András gyalogként, Miklós pedig egészségügyi katonaként, vagyis szanitécként szolgált.

A cs. és kir. 86. gyalogezred hivatalosan 1883. január 1-jén alakult meg. Kiegészítési területéhez Szabadka, Magyar-Kanizsa és Zenta város, valamint a Zentai, az Óbecsei és a Topolyai járás települései tartoztak.

Az ezred I., II. és IV. zászlóalját 1914. július 31-én a szerb hadszíntérre irányították,

ahol az osztrák–magyar 2. hadsereg kötelékébe lépett. Ezt a hadsereget 1914. szeptember 4-én az orosz hadszíntérre vezényelték át, ahol szeptember 9-én esett át a tűzkeresztségen. Az orosz hadszíntéren 1917. július 2-áig küzdött, ekkor átvezényelték az olasz hadszíntérre. Az ezred katonái számára a háború az olasz hadszíntéren fejeződött be, ahonnan 1918. június 17-én vonták ki őket.

A cs. és kir. 86. gyalogezred kiküldött III. zászlóalja – amely már békeidőben is a boszniai Višegradon állomásozott – 1914-ben a Szerbia elleni hadjáratban vett részt. Olaszország hadba lépésekor átirányították az olasz hadszíntérre, ahol katonái 1918. július 17-éig harcoltak.

A Csépe fivérek az orosz hadszíntéren vívott küzdelmekben vettek részt, a katonaszerencse 1917-ig pártfogolta őket.

1917 tavaszán azonban András sebesülten orosz hadifogságba került. A harkovi (ma: Harkiv, Ukrajna) kórházban ápolták – az erről szóló értesítés a cs. és kir. hadügyminisztérium által kibocsátott veszteséglajstrom 1917. április 26-án megjelent 561. számában jelent meg.

Csépe Miklós szanitéc szintén az orosz hadszíntéren, a Mogila-magaslaton 1917. július 1-jén vívott harcokban tűnt el, vagy vesztette életét. Emlékére szülei emlékkeresztet állítottak, amiről Péchy Béla, a zentai Szent Szív Plébánia plébánosa – mivel Csépek városi háza ennek a plébániának a területén feküdt – 1921. szeptember 21-én írt levelében tájékoztatta a kalocsai érseki hatóságot:

„Csépe János zentai lakos fiának, az Oroszországban hősi halált halt Miklósnak emlékére és Isten dicsőségére tanyai földjén egy 3 m magasságú fehér márvány-keresztet emeltetett.

A kereszt számára négy négyzet-ölnyi földterületet átengedett az egyház rendelkezésére, mely területet az egyházi ügyész közbenjárása folytán a zentai Szt. Szív róm. kat. egyház javára betábláztatik.

Alap gyanánt – mély tisztelettel kérem a Tisztelendő Érseki Hatóságot – méltóztassék bizonyos összeget előírni, és ezt ő készséggel hajlandó letenni.

Az egyházi ügyész úr véleményével egyetértően úgy vélem, hogy fenntartási alap gyanánt elegendő volna 4-6 ezer jugoszláv korona (sic!).

Ezen keresztet Csépe János nagyon szeretné minél előbb ünnepélyesen megáldatni.

Ennek következtében a legmélyebb tisztelettel kérem a Főtisztelendő Érseki Hatóságot, hogy a fent említett keresztnek ünnepélyes megáldására, szabadban való misézésre, szent beszéd tartására – és ha szükséges lesz reá – kétszeri misézésre nekem, vagy az esetleg általam megbízandó lelkésznek kegyes felhatalmazást adni méltóztassék.

Megjegyzem, hogy ezen felhatalmazást a mai napon sürgönyileg is kérem a Főtisztelendő Érseki Hatóságtól.

Kérelmem megújítása mellett vagyok a Főtisztelendő Érseki Hatóságnak mindenkor kész és engedelmes szolgálója.”

A leírtak alapján az 1921 őszén felszentelt kereszt felirata:

„Isten dicsőségére és szeretett Miklós fiunk emlékére, ki 1917-ben orosz harctérren hősi halált halt. Emeltette szülei Csépe János és neje Tóth Anna. 1921”

A Felsőhegytől 2 kilométerre található Csépe-kereszt napjainkban

A második világháború után „ismeretlen kezek” vandál módon ledöntötték a feszületet. Csajkás Antal plébános kezdeményezésére a megrongált keresztet 1946-ban helyrehozták. A feszületet kovácsoltvas kerítéssel vették körbe. A szakrális kisméltű napjainkban még áll, de mivel nincs gondozója, lassan az enyészete lesz...

A hadifogságban sínylő Csépe Miklós sorsa sem alakult jól. Noha hazatérhetett Magyarországra, de – feltételezhetően súlyos betegen – Budapesten kórházba került. A cs. és kir. 16. számú helyőrségi kórházban ápolták, amelyet 1899-ben adtak át rendeltetésének. A gondos ápolás ellenére Csépe Miklós 1920. február 9-én elhunyt, holttestét az Új köztemetőben hantolták el. Halálesetét – mivel az akkor már megszállás alatt lévő Zentán erre nem volt lehetőség – a belügyminisztérium 18146/920 számú hivatalos értesítése alapján a VI. kerületi anyakönyvi hivatalban jegyezték be a halotti anyakönyvbe 1921. április 21-én 956/1920 szám alatt.

Földi maradványait több mint egy évvel később a szülei hazaszállították, és Gózon István prépost plébános közreműködésével a zentai Felsővárosi temetőben helyezték örök nyugalomra 1921. március 26-án. A Szent István Plébánia halotti anyakönyvébe – amelybe 60/1921 szám alatt jegyezték be – a halál nemeként a plébános a kimerülést jelölte meg.

András síremléke, amelyre keresztnevet tévesen Andorként vésték fel, ha sérülten is, de még napjainkban is dacol az idő múlásával. A fekete márványobeliszen egykoron fotó is volt, a felirata pedig:

„Itt alussza örök álmát Csépe Andor. Aki 5 évi szenvedő orosz fogságból bűdosó utakon igyekezett haza drága övéihez, de vágyai megvalósulásának édes perczei előtt Budapesten 1920. febr. 9-én életének 25. évében elhunyt.”

Csépe János 1930. október 24-én hunyt el, vagyonát leányai, Kovács Mátyásné és Sétáló Lajosné örökölték. Özvegy Csépe Jánosné 1939-ben hadigondozási segélyért folyamodott, de az eljárás lefolytatására és érdembeli rendezésére a második világháború kirobbanása miatt nem került sor. Az idős asszony, aki 1947-ben visszavonta hadigondozási kérelmét, 1956-ban hunyt el.

esszé

TÖRTÉNET A SZÍNHÁZBAN III.

A HÁRMAS EGYSÉGTŐL A BRECHTI EPIKUS SZÍNHÁZIG

A klasszikus dramaturgia a *hármasság* (idő, hely, cselekmény egysége) szabályrendszerére épül, amelyen belül a *cselekmény egysége* a legfontosabb követelmény, hiszen a drámai szerkezet egészére kihatással van. A cselekményt akkor nevezhetjük egységnek, amennyiben az elbeszélésre szánt anyag egy központi történetre fókuszál, amelyből logikusan ágaznak ki a mellékszálak. A szabályrendszer a 17. században vált esztétikai elvárássá, kialakulásához Arisztotelész *Poétikája* szolgáltatta a hivatkozási alapot, hiszen – ugyan tévesen – őt tartották a hármasság-törvény megalapozójának. Arisztotelész valóban megfogalmazta a cselekmény egységének fontosságát, amely szerint a részeknek olyan szoros kapcsolódásban kell állniuk egymással, hogy egyetlenegy se lehessen belőlük kihagyni vagy áthelyezni. Ahogy *Poétikájában* írja: „ami meglétével vagy hiányával nem befolyásolja a mű értelmét, az tulajdonképpen nem is része az egésznek”. A klasszicista elgondolásban a cselekmény egysége megköveteli a hangvétel egységességét is: kerüli a különböző nyelvi rétegek és a műfajok változtatását. A dráma univerzumának mindvégig következetesnek kell maradnia, nemkülönben a szereplők lélekrajzának. A drámai hős tettei teljes összhangban kell álljanak a jellemével, nem lehetnek egymásnak ellentmondó lépései, döntései.

A szabályrendszer valójában L. Castelvetro *Poétikájának* (Arisztotelész alapművének kommentárokkal ellátott fordítása, 1570) hatására egészült ki az *idő egységével* (amely követelmény szerint a cselekmény időtartamának bele kell férnie egy „napfordulásnyi” időbe, és az idő csakis folytonos lehet) és a *hely egységével* (az ábrázolás során kizárólag egy adott helyszín alkalmazható, avagy felosztható a tér olyan helyszínekre, amelyek 24 óra alatt bejárhatók). Ezek a kitételek legin-

kább a „valóságosság” illúzióját voltak hivatottak biztosítani. Az egységsszabály azonban a színháztörténetben meglehetősen vitatott és nehezen betartható követelmény a dramaturgia számára, hiszen túl szigorú korlátokat szab, ami leginkább arra (lett volna) jó, hogy az epikus kísérletezéseket megfékezze. Ám a 20. század úttörő alkotóit neheznek bizonyult megzabolázni. Némely elképzelések alapjaiban írták felül a meglévő szabályokat, és teljesen új színházi struktúrában kezdtek el gondolkodni, új drámai forma kialakításán fáradoztak. A hagyományos dráma helyét lassan felváltotta az epikus hangvétel, amelyben nagymértékben változott a szerkesztési mód, a hatásmechanizmus és a szándék is. A drámai forma szuggesztívóval dolgozik, érzelmeket vált ki, a nézőt belehelyezi a cselekménybe. A jelenetek egymásból következnek, az események láncolata egyenes vonalú. Ehhez képest az epikus forma érvekkel dolgozik, döntésekre kényszerít, a nézőt szembehelyezi a cselekménnyel, és minden jelenet önmagáért van, az események kanyarognak.

A modern dráma epizódját leginkább Bertolt Brecht valószínűsítette meg. Színházelméleti munkásságának középpontjában az epikus színház eszménye áll, amely szembe megy a realizmussal, a melodrámaival, az illúzióval, a szórakoztatás igényével. A nézők érzelmi bevonásának, a szereplőkkel való azonosulásának helyébe a racionális önvizsgálatot, a színpadi eseményekre való kritikus reagálást állítja. Brecht fontosnak tartotta, hogy a néző tudatában legyen annak, hogy színházban ül, és egy üzenettel bíró előadást néz. A hatás elérése érdekében *elidegenítő effektusokat* (Verfremdungseffekt) alkalmazott: olyan dramaturgiai és színpadi eszközöket, amelyek ráébresztik a nézőt arra, hogy amit lát, az csupán a valóság reprezentációja, és nem maga a valóság.

A V-effektus – Brecht színházának egyik legnagyobb hatása kifejezése – a teatralitástól, a mesterkéeltségtől megfosztott játéktípus alapvető eleme, amely valójában megszünteti a beleélés, a katarzis lehetőségét. A színész a szerző elméleti álláspontjára helyezkedik, átélés helyett a szerepet szemtanúként éli meg, a nézőnek pedig saját ítéletét kell kialakítania a látottakról. Ez a távolítás képessé teszi az embert arra, hogy ne a megszokott, rögzült sémák alapján ítéljen meg valamit, hanem képes legyen akár több nézőpontból is megvizsgálni a helyzeteket. Ennek érdekében Brecht szakít a logikusan kapcsolódó eseménysor hagyományával, és helyette epizódok sorozatából álló fragmentált dramaturgiai szerkezetet alkot, amelyeknek fókuszában eltérő témák is állhatnak, változhat a szereplők köre, szabadon kezelhető az idő, a hely.

A cselekményt gyakran betétdalokkal (*songokkal*) szakítja meg, amelyek szaggatott, szinkópás ritmusukkal, diszharmonikus hangzásukkal nem a jelenetek emocionális hőfokának növelésére szolgálnak, hanem hogy párbeszédbe lépjenek a témával, gondolkodásra serkentsenek, és meggátolják az érzelmi viszonyulást. A zenészek láthatóak a nézők számára, ami szintén a hamis illúziók lerombolását erősíti. A mozdulatokat, gesztusokat is hasonszerűen alkalmazta, és fontosabbnak tartotta őket a verbális közlésnél. Azon alkotók egyike volt, akik tisztelték a keleti színházi hagyományokat. Inspirálták a mozdulatokban rejlő kommunikációs és stilizációs lehetőségek, amelyek lehetővé teszik a távolságtartást, ebből kifolyólag nagyon beleillegnek a brechti színházeszmény eszköztárába. A gesztus Brecht-nél a test jellemző módon való használatát jelenti, amely már rendelkezik a másik emberrel szembeni magatartás társadalmi konnotációjával is. Nem

individuális gesztusokról van tehát szó, hanem az emberek egymás felé tett megmozdulásairól, társadalmilag jellemző attitűdökről. Brecht szótárában ez a *társadalmi gesztus*, amely az ember jelleme helyett a társadalmi valóját mutatja meg. Szereplői ugyanis nem igazi drámai hősök, nem jellemeket testesítenek meg, inkább valamilyen magatartástípust ábrázolnak (sokszor használ egyszerű, archetipikus vagy szociális státusz jelölő neveket a szereplőkre, például Parasztasszony, Lány, Katona).

A színésznek tehát nem az a feladata, hogy azonosuljon a szerepével, hanem hogy némiképp eltartva magától, „demonstrálja” a karaktert, mintegy pártatlanul mutatva be azt a nézőnek. Soha nem szabad megfedkeznie arról, hogy egy másik ember tapasztalatait, tetteit, érzéseit közvetíti. Nem kell beleélnie magát az adott sorsba, és főként nem kell úgy tennie, mintha nem tudna a néző jelenlétéről. Annak érdekében, hogy világossá tegye a szerepformálás reprezentatív jellegét (színeseket látunk, akik szerepeket játszanak), Brecht még szerepmegosztásokat is alkalmazott (többen is játszhatták ugyanazt a karaktert), valamint egyazon színész több figurát is eljátszhatott. Létjogosultságot nyert továbbá a narrátorszerep is, aki – megszakítva az eseményeket – felhívta a figyelmet a mű erkölcsi, társadalmi kérdéseire – elemzésre, vitára készítve ezzel a nézőt. A brechti színház ledöntötte a képzeletbeli negyedik falat, megbontja ezzel azt a realista színházi szabályt, amely szerint a színésznek úgy kell játszania, mintha egy szobában lenne, ahol egy fal elválasztja őt a nézőtől.

A „songok” mellett a V-effektus gyakorlati elemei közé tartoznak az álarcok, feliratok, vetített szövegek, a jelzésszerű jelmezek, a többfunkciós kellékek, a láthatóvá tett színpadtechnika. Ugyanúgy elidegenítő a töredezt dramaturgiai szerkesztés is, a montázdramaturgia, amelyet Brecht szívesen alkalmazott. Nyilvánvalóan hatottak rá a némafilmek montázstechnikai megoldásai (nagy tisztelője volt például Sz. Eisenstein szovjet filmrendezőnek), ahol független jelenetek sora követi egymást olyan rendszerezésben, amely a legerőteljesebben tükrözi a művész üzenetét az adott témával kapcsolatban. Brecht történetkezelése, darabjainak szerkezete is kihagyásos. Merészen bánt az idővel, szabadon ugrált az epizódok, a témák között. Bátran és gátlástalanul felhasznált mindent, amire szüksége volt: kortárs daraboktól kezdve a tanmesé-

ken, történelmi tényeken, kínai opera-drámán (Li Hszing-tao: *A krétakör*, 13. sz.) át egészen a Bibliáig, és ezeket a hatásokat saját ötleteibe ágyazva integrálta műveibe. Emiatt gyakran plágiummal is vádolták, amit ő élesen elutasított, nála a cél szentesítette az eszközt: darabjaival a megbomlott világrrend ellen lázadt. A kritikai realizmus eszközeivel elve valamilyen társadalmi, politikai, gazdasági, erkölcsi problémával kapcsolatban fogalmazott meg oktató jellegű üzeneteket. Témái közt szerepel a háború, a hatalommal való visszaélés, a kapzsiság, álszentség, szeretet, árulás, önzetlenség, igazságosság, felelősség. „Aki nem ismeri az igazságot, az csak tökfész. De aki ismeri, és azt hazugságnak nevezi, az bűnöző!” – mondja Galilei Brecht darabjában. Drámáinak központi kérdése, hogy mit tehet az ember, hogyan élhet, hogyan őrizheti meg emberségét egy olyan világban, ahol mások kárára lehet csak boldogulni; ahol a becsületesség az ember pusztulásához vezet. Brecht az eseményeket és a személyeket társadalmi és történelmi viszonylagosságukban és változékonyságukban mutatja be, vagyis *historizál*. Valamely meghatározott társadalmi rendszert (például a mű eredeti történelmi kontextusát) egy másik (az előadás pillanatában fennálló) társadalmi rendszer szempontjából vizsgál. Az ember egyediségének bemutatása helyett a személyes konfliktusok mögött húzódnó történelmi és társadalmi folyamatokat szándékozik érzékeltetni. Így hőseinek egyéni drámai életútja azok társadalmi és politikai környezetében értelmeződik.

Brecht nem csupán irodalmi és színháztörténelmi jelentősége miatt érdemes foglalkoznunk, hanem egyéb okokból is. Drámáiban, előadásaiban és színházelméleti írásaiban ugyanis annak a színházi kifejezőmódnak és eszköztárnak a forrására bukkanunk, amelyet ma természetesen módon fogadunk be a kortárs színházakban. Nem mellesleg, a korszerű oktatási módszertan is jócskán átítatódik a brechti szellemiséggel. A brechti esztétika jó néhány „találmánya” (mint például a nézők direkt megszólítása, a töredezt dramaturgia, a többfunkciós tárgyak, a szerepsokszorozás stb.) ma már nem tűnik kurióznak, ami azt is jelenti, hogy számtalan dolgot örököltünk meg és alkalmazunk ma is a színházban ebből a maga idejében még vitatott színházeszményből. Ezek ismeretében pedig nem csupán tudatosabb színházcsinálók, de tudatosabb befogadók is válhatunk.

Mezei Kinga

Fotó: Molnár Edvárd